

Zesentwintigste Trap: Verhandeling over de onderscheiding¹ (diakrisis) van gedachten (logismoi) en van hartstochten (pathê) en van deugden (aretê).

Deel I

1a.² Onderscheiding is bij de beginnelingen (*eisagôgikoi*) de ware kennis (*epignôsis*) van hun toestand; bij de gevorderden is het een geestelijk zintuig (*noëra aisthêsis*)³ dat een feilloos onderscheid maakt tussen het bij uitstek (*kyriôs*) goede en wat van de natuur komt (*to physikon*) en wat van de tegenstrever (*to enantion*)⁴; bij de volmaakten is het de kennis die bestaat door een goddelijke verlichting, en die de kracht bezit hetgeen ook bij anderen duister aanwezig is, door haar eigen lamp te verlichten⁵.

b. Of men kan ook zeggen in het algemeen⁶, onderscheiding wordt erkend als èn is dit: het zekere begrijpen (*katalêpsis*) van de wil van God⁷ in alle tijden en op alle plaatsen en in alle omstandigheden, dat alleen bij de zuiveren van harte en van lichaam en van mond pleegt aanwezig te zijn (cf Mt 5,5). De onderscheiding is een onbezoedeld geweten (*syneidêsis*) en een zuiver zintuig (*aisthêsis*).

2. Wie vroom (*eusebôs*) de drie (hartstochten) vernietigd heeft, heeft samen met hen ook de vijf (andere) vernietigd, maar wie de vernietiging van de eerste verwaarloost (*amelein*), zal geen van hen overwinnen⁸.

3. Dat niemand die in het monnikenleven iets hoort of ziet dat de natuur te boven gaat, uit onwetendheid (*agnôsia*) in ongelooft (*apistia*) vervalt, want waar God vertoeft die de natuur overtreft, gebeuren bijgevolg ook zaken, die de natuur overtreffen.

4. Iedere oorlog die de demonen⁹ tegen ons voeren neemt in ons voornamelijk de drie volgende vormen aan: ofwel ontstaat hij uit nalatigheid (*ameleia*), ofwel uit hoogmoed (*hyperêphania*), ofwel uit afgunst (*phthonos*) van de demonen. De eerste (vorm) is meelijwekkend, de tweede geheel en al rampzalig, de derde gelukzalig.

5. Laten wij na God¹⁰ ons geweten gebruiken als norm (*skopos*) en richtsnoer (*kanôn*) voor alles, opdat wij, wetende uit welke richting de winden waaien, bijgevolg (*loipon*) ook onze zeilen naar die wind zouden zetten.

6. Bij alle onze godgevallige werken graven de demonen voor ons drie putten: ten eerste worstelen zij om te beletten dat het goede geschiedt, ten tweede, na hun eerste nederlaag, worstelen zij ervoor dat het goede niet gebeurt zoals God het wil, en wanneer de dieven ook in die opzet niet slagen, dan presenteren zij zich vervolgens in stilte (*hêsychêi*) aan onze ziel en prijzen ons gelukkig omdat wij volgens hen een leven leiden in alles aan God welgevallig. Van de eerste valkuil is de ijver en de overweging (*merimna*) van de dood de vijand, van de tweede de onderdanigheid (*hypotagê*) en de zelfminachting (*exoudenôsis*), van de derde de voortdurende zelfkritiek (*katamemphesthai*).

7.a. "Dit is de inspanning (*kopos*) die voor ons in het verschiet ligt, totdat het vuur van God in ons heiligdom binnentreedt" (cf Ps 72, 16-17), want dan is er in ons geen dwang meer van conditioneringen (*prolêpsis*)¹¹, want: "Onze God is een vuur dat verteert"¹² (cf Dt 4,24; Heb 12,29) alle brand (*pyrôsis*) (van de hartstocht), alle beroering (*kinêsis*) (van de passie), alle conditionering, alle verstoktheid (*pôrôsis*), alle verblindings (*skotôsis*), inwendige zowel als uitwendige, zintuiglijk waarneembare zowel als geestelijke.

b. De demonen plegen anderzijds het tegengestelde te doen van wat gezegd is: want zodra ze aangekomen zijn in de ziel, en het licht van de geest vernietigd hebben, zal er in ons, rampzaligen, geen waakzaamheid (*nêpsis*) meer zijn, noch onderscheiding (*diakrisis*), noch kennis (*epignôsis*), noch schaamte (*entropê*), maar wel afgestomptheid (*analgêsia*), ongevoeligheid (*anaisthêsia*), gebrek aan onderscheiding (*adiakrisia*), en blindheid (*ablepsia*).

8. Wat gezegd werd kennen zeer duidelijk zij die uit onkuisheid (*porneia*) tot waakzaamheid (*ananêpsantes*) gekomen zijn, en zij die uit vrijpostigheid (*parrhêsia*) zich hebben ingebonden en zij die van schaamteloosheid (*anaidêsis*) tot ethisch inzicht (*synaisthêsis*)¹³ zijn gekomen. Zij weten hoe, na de waakzaamheid (*nêpsis*) van hun geest te hebben teruggevonden en na de genezing van hun verstoktheid (*pôrôsis*) of liever van hun blindheid (*pêrôsis*), zij zich schamen in hun geest over zichzelf, om zo te zeggen, over wat zij vroeger hebben gezegd en gedaan wanneer zij in verblindings (*typhlôsis*) leefden.

9. Indien het niet eerst late avond¹⁴ wordt en duisternis in de dag van onze ziel, (moeten wij niet vrezen) dat "de dieven zullen stelen, doden en vernielen" (Joh 10,10).

Diefstal¹⁵ is verlies van bezit, diefstal is het niet goede doen alsof het goed is; diefstal is onbewuste gevangenschap van de ziel. Het vermoorden van de ziel is de dood van de met verstand begaafde geest, die valt in zondige daden. Vernietiging van de ziel is de wanhoop na haar zonde (*anomia*).

10. Dat niemand zijn onmacht voorwende om de geboden van het Evangelie te onderhouden, want er zijn immers zielen die ook meer dan het gebod verricht hebben. U zal ongetwijfeld overtuigen hij die zijn naaste meer bemind heeft dan zichzelf, en voor hem zijn leven geofferd heeft, ofschoon hij daarvoor geen opdracht van de Heer heeft ontvangen¹⁶.

11. Dat zij moed vatten, zij die met hartstochten behept zijn en in een staat van vernedering verkeren (*tetapeinômenoi*), want zelfs indien zij in alle putten gevallen zijn en in alle valstrikken zijn verstrikt geraakt, en aan alle ziekten zullen lijden, dan zullen zij tenminste na hun genezing¹⁷ voor allen geneesheren worden, sterren, lichten en stuurlied, die van iedere ziekte de symptomen aanleren en hen, die op het punt staan te vallen, redden door hun eigen ervaring¹⁸.

12.a. Indien sommigen door hun vroegere (slechte) conditioneringen (*prolêpsis*) getiranniseerd worden en al was het maar met het woord alleen kunnen onderwijzen, dat zij onderwijzen, maar dat zij niet bevelen (hun woorden in de praktijk te brengen), want wellicht zullen zij ooit, uit schaamte over hun eigen woorden, met de praktijk beginnen (van wat zij onderwijzen). En wellicht zal er met hen gebeuren wat ik bij sommigen die zich in de modder wentelden heb zien gebeuren. Want in de modder verzonken, leerden zij aan de voorbijgangers hoe zij erin verzonken geraakten. Voor hun (= van de voorbijgangers) redding vertelden zij dat, opdat ook zij (= de voorbijgangers) niet op dezelfde manier in de modder zouden terechtkomen.

b. En werkelijk, omdat zij aan anderen de redding gebracht hadden, heeft de almachtige God hen uit het slijk verlost. Indien echter zij die met hartstochten behept zijn (*empathês*) zichzelf vrijwillig op de lusten werpen, dat zij dan door hun stilzwijgen hun lering uiteenzetten, want de Schrift zegt: "wat Jezus begon te doen en te leren" (Hnd 1, 1).

13.a.¹⁹ Een werkelijk gevaarlijke, een gevaarlijke zee steken wij, nederige monniken, over, vol met veel winden, en klippen, en draaikolken, en ondiepten, en monsters, en piraten, en wervelwinden, en golven.

b. Laten wij begrijpen dat voor de ziel 'klip' de wilde en plotse woede (*thymos*) is, dat 'draaikolk' is het gebrek aan hoop (*anelpistia*) dat rond de geest draait en zich beijvert hem in de put van de wanhoop (*apognôsis*) te storten; dat 'ondiepte' de onwetendheid is die het kwaad als goed beschouwt; dat 'monster' is dit zware en wilde lichaam; dat 'piraten' zijn de zeer kwaadaardige handlangers van de ijdelheid (*kenodoxia*), die ons de lading van onze deugden en de arbeid (die we eraan besteed hebben) ontroven; dat 'golf' is de opgezwollen en opgeblazen buik, die uit eigen aandrift ons aan het monster overlevert; dat 'wervelwind' de hoogmoed is die uit de hemel geslingerd, ons verheft tot aan de hemelen en tenslotte neersmaakt in de afgrond.

14.a. Allen die onderwijs gevolgd hebben weten welk soort onderrichting aan beginners (*eisagôgikos*), welk soort aan gevorderden (*mesos*) en welk soort aan leermeesters (*didaskalos*)²⁰ past. Laten we er wijselijk op letten dat wij soms niet, na lange tijd in het leren verwilderd te hebben, nog in programma's voor beginners vertoeven. Want het is zeer beschamend dat men een bejaard man ziet optrekken naar de kinderschool²¹ (*paideutêrion*).

b. Het beste alfabet²² voor allen is dit:

A gehoorzaamheid (*hypakoê*)²³,

B vasten (*nêsteia*),

Γ boetekleed (*sakkos*),

Δ as (*spodos*),

E tranen (*dakrua*),

Z belijdenis (van zonden) (*exomologêsis*),

H stilzwijgen (*siôpê*),

Θ nederigheid (*tapeinôsis*),

I waken (*agrypnia*),

K moed (*andreia*),

Λ koude (*psychos*),

M arbeid (*kopos*),

N zitten in zak en as (*talaipôria*),

Ξ zichzelf als niets achten (*exoudenôsis*),

O vermorzeling (des harten) (*syntribê*),

Π afwezigheid van wrok (*amnêsikakia*),

P broederliefde (*philadelphia*),

Σ vriendelijkheid (*êpiotês*),

T een eenvoudig en ongekunsteld geloof,

Υ onbezorgdheid (*amerimnia*) over de dingen van de wereld²⁴,

Φ hateloze haat (*misos amison*)²⁵ voor zijn ouders,
 X onthechting (*aprosatheia*),
 Ψ eenvoud (*haplotês*) met onschuld (*akakia*),
 Ω vrijwillige armoede (*euteleia*).
 c. Een goed programma (*taxis*) en een pluspunt (*psêphos*) voor
 gevorderden²⁶ is:
 bescheidenheid (*akenodoxia*),
 afwezigheid van toorn (*aorgêsia*),
 blij vertrouwen (*euelpistia*),
 stilheid (*hesychia*),
 onderscheiding (*diakrisis*),
 standvastige herinnering aan het oordeel,
 barmhartigheid (*eusplagchnia*),
 gastvrijheid (*philoxenia*),
 terechtwijzing (*nouthesia*) die maat houdt,
 hartstochtloos gebed (*proseuchê apathês*),
 onthechting van hebzucht (*aphilargyria*)²⁷.
 d. Het volgende is voorschrift²⁸, regel en wet²⁹ van geesten en
 lichamen die, in het vlees zijnde, vroom tot volmaaktheid³⁰
 komen:
 A hart bevrijd van gevangenschap,
 B volmaakte liefde,
 Γ bron van nederigheid,
 Δ uitstijgen (*ekdêmia*) van de geest (naar God)³¹,
 E inwoning (*endêmia*) van Christus³²,
 Z onschendbaarheid (*asylia*) van het licht van het gebed³³,
 H overvloed van goddelijke verlichting (*ellampsis*),
 Θ verlangen (*pothos*) naar de dood,
 I haat (*misos*) van het leven,
 K vlucht (*fugê*) voor het lichaam³⁴,
 Λ voorspreker (*presbys*) voor de wereld³⁵,
 M geweldenaar (*biastês*) van God³⁶,
 N medelidurg (*syllêtourgos*) van de engelen,
 E afgrond van kennis (*gnôsis*),
 O huis van mysteriën,
 Π bewaker van onuitsprekelijke geheimen,
 P verlosser (*sôtêr*) van mensen,
 Σ god van demonen,
 T heer van hartstochten³⁷,
 Y meester (*despotês*) van het lichaam,
 Φ beheerder (*epitropos*) van de natuur,

X vlucht voor de zonde,
 Ψ huis van hartstochtloosheid,
 Ω nabootser (*mimêtês*) van de Meester met de hulp van de Meester³⁸.

15. Wij hebben een zeer grote waakzaamheid (*nêpsis*) nodig, wanneer ons lichaam ziek is, want als de demonen bemerken dat wij op de grond liggen, en wij intussen omwille van onze zwakte geen ascese tegen hen kunnen gebruiken, dan proberen zij ons hevig te bestrijden. En bij hen die in de wereld leven, zit de demon van de toorn en ja zelfs soms die van de godslastering de zieken op de hielen. Maar bij hen die buiten de wereld leven, indien zij het noodzakelijke in overvloed hebben, dan is de demon van de gulzigheid en van de onkuisheid (*porneia*) hun steeds nabij, indien zij evenwel in troosteloze en ascetische streken leven, dan zit de dwingeland van de lusteloosheid (*akêdia*) en de ondankbaarheid (*acharistia*) naast hen.

16. Ik heb opgemerkt dat de wolf van de onkuisheid (*porneia*) de lichamelijke pijnen van de zieke vermeerderd en te midden van de pijnen zelf erecties (*kinêsis*) en ejectionen (*ekkrisis*) bij hem veroorzaakt. En wat er gebeurde was ontstellend: te midden van hevige pijnen kon men zien dat zijn vlees vol hartstocht was en vol lusten. Ook heb ik opgemerkt en gezien dat mensen die ziek te bed lagen en op hun bed zelf door goddelijke inwerking (*energeia*) of door berouw (*katanyxis*) getroost werden en toch door middel van de vertroosting zich bevrijdden van de pijnen, zodat ze in zulke gesteltenis kwamen dat zij nooit nog van de ziekte bevrijd wilden worden. Ook keek ik aandachtig en zag dat mensen die er slecht aan toe waren en die door hun ziekte als door (het volbrengen van) een penitentie (*epitimion*) verlost werden van een hartstocht van hun ziel en ik prees degene die door slijk het slijk zuiverde³⁹.

17. Een geest, werkelijk geestelijk geworden, is natuurlijk ook bekleed met een geestelijke zintuig (*noëra aisthêsis*)⁴⁰. Of dat geestelijke zintuig in ons is of niet in ons is, laten wij niet ophouden het te zoeken⁴¹. Want, indien het (= dat zintuig) verschijnt, zullen de uiterlijke zintuigen zeker ophouden hun eigen werking uit te voeren en dat is wat een wijze die het wist zei: "dan zult gij een goddelijke zintuig vinden" (Spr 2,5⁴²)⁴³.

18. Dat het monnikenleven zich afspele in het zintuig van het hart (*en aisthêsei kardias*), in werken en in woorden en in gedachten en in activiteiten (*kinêsis*). Anders is het geen monnikenle-

ven, om niet te zeggen geen engelenleven.

19. Iets anders is de voorzienigheid (*pronoia*) van God, iets anders zijn hulp (*antilêpsis*), iets anders zijn bescherming, iets anders de barmhartigheid van God en iets anders zijn troost. De eerste (= voorzienigheid) verschijnt in heel de schepping (var. natuur), de tweede (=hulp) alleen bij de gelovigen, de derde (= bescherming) bij (gelovigen die) werkelijk gelovigen zijn, de vierde (= barmhartigheid) bij wie Hem dienen, de laatste (= troost) bij wie Hem liefhebben⁴⁴.

20. Ja soms komt het zelfs voor dat wat voor de ene een geneesmiddel is, voor de andere vergif wordt. Ja soms gebeurt het zelfs dat hetzelfde (middel) voor dezelfde op het juiste ogenblik toegediend geneesmiddel wordt, maar omgekeerd op het verkeerde moment toegediend vergif wordt⁴⁵.

21. Ik heb gezien⁴⁶ dat een onbekwaam geneesheer een zieke die gebroken was vernederde en hem niets meer verschaft dan wanhoop. Ook heb ik gezien dat een begaafd geneesheer een hart door trots opgeblazen opereerde door het te vernederen en het van al zijn stank ledigde⁴⁷. Ik heb gezien dat dezelfde zieke nu eens, om zich van zijn onreinheid te zuiveren, het geneesmiddel van gehoorzaamheid dronk, en zich bewoog en rondwandelde en waakte, dan weer dat hij, wanneer het oog van zijn ziel⁴⁸ ziek was, in stilheid verbleef (*hêsychazo*) en in stilzwijgen volhardde. "Wie oren heeft om te horen, hij luistere" (Lc 14,35).

22.a. Er zijn er die – waarom weet ik niet, (want ik heb ook niet geleerd de gaven van God uit eigenwaan (*oiêsis*) nieuwsgierig na te vorsen) – van nature, om zo te zeggen, geneigd zijn tot de ascese (*egkratês*) of de kuisheid (*hagnon*) of de eenzaamheid (*hêsychastikon*) of terughoudendheid (*aparrêsiaston*) of zachtheid (*praion*) of berouw (*eukatanykton*). En er zijn anderen die, ofschoon zij een natuur hebben die als het ware hen daarin tegenwerkt, zichzelf met alle kracht (*kata dynamin*) geweld aandoen. Ofschoon deze laatsten soms overwonnen worden, toch prijs ik hen boven de eersten, omdat zij hun natuur geweld aandoen (*biastês*)⁴⁹.

b. Poch niet, mens, op rijkdom die ge zonder inspanning hebt verkregen (cf 1 Kor 4,7-8), want de gever van die gaven die uw diep ongeluk, uw zwakheid en uw ondergang van tevoren kende, heeft u tenminste enigermate gered door zijn onverdiende bevoorrechttingen. Ook de onderrichtingen die wij van kindsbeen af gekregen hebben, de opvoeding en de studies helpen

ons, of ook werken ons tegen, als wij ouder geworden zijn (*êmin auxêsiasi*)⁵⁰, om de deugd en de levenswijze der monniken te verwerven.

23. Licht voor monniken zijn de engelen⁵¹. Licht voor alle mensen is de levenswijze van de monniken⁵². Dat de monniken derhalve wedijveren om in alles een goed voorbeeld te worden voor allen, "zonder enige aanstoot te geven" (2 Kor 6,3) in wat zij doen of zeggen. Want "indien het licht duisternis zal worden, hoeveel te meer dan wel zal de duisternis" (Mt 6,23), [dat wil zeggen de mensen die in de wereld verblijven], verduisterd worden?⁵³

24. Indien dus jullie, die willen, je door mij laat overtuigen, het is goed dat wij ons niet verstrooien en onze rampzalige ziel niet verdelen om duizenden duizendtallen en tienduizenden tienduizendtallen vijanden te bestrijden, want wij zullen niet sterk genoeg zijn om al die tienduizendtallen vijanden grondig te leren kennen of helemaal te ontdekken. Laten wij met de hulp van de heilige Drie-eenheid tegen de drie (vijanden) met de drie (deugden) strijden⁵⁴, anders zullen wij ons veel last berokkenen⁵⁵.

25. Zeker: indien "Hij die de zee verandert in land" (Ps 65, 6) in ons woont, dan zal ook ons Israël, dit is onze Godschouwende geest, ongetwijfeld deze zee oversteken zonder last te hebben van de golven en zal hij (onze geest) zien dat de Egyptenaren in het water van onze tranen verdrinken. Maar indien God niet in ons woont, wie zal dan "het bulderen van de golven der zee, [dit is van dit vlees] weerstaan?" (Ps 64,8) "Indien God [in ons] opstaat [door ons ascetisch handelen] (*praxis*), "zullen zijn vijanden verstrooid worden" (Ps 67,1), en indien wij door de beschouwing (*theôria*) Hem naderen, zullen "zij die Hem [en ons] haten op de vlucht slaan voor zijn aangezicht" (Ps 67,2) [en het onze].

26. Laten wij ons inspannen de goddelijke dingen met zweet en arbeid liever dan met het woord alleen te leren, want op het ogenblik van onze dood moeten wij geen woorden, maar daden tonen.

27. Zij die hebben gehoord dat er ergens een schat verborgen ligt (cf Mt 13,44), zoeken hem, en omwille van de vele moeilijkheden van het zoeken, bewaken zij de gevonden schat met inspanning. Want zij die zonder moeite rijk geworden zijn, verspillen hun geld lichtzinnig.

28. Het is moeilijk onze slechte conditionering (*prolêpsis*) te

overwinnen. Maar zij die niet ophouden er nog bij te voegen, wanhopen ofwel aan zichzelf, ofwel halen geen voordeel uit hun verzaking (*apotagê*) (aan de wereld). Maar ik weet dat God alles kan en er voor Hem niets onmogelijk is (cf Lc 1,37).

29.a.⁵⁶ Er zijn er die mij een moeilijk op te lossen (*dysdiakritos*) vraag (*theôrêma*) gesteld hebben, die (de kennis van) alle mensen van mijn soort te boven gaat en in geen enkele van de boeken⁵⁷ die tot mij gekomen zijn geschreven staat. Ze vroegen immers: "Welke zijn een voor een de nakomelingen van de acht slechte gedachten (*logismos*)? En welke van de drie hoofdondeugden (*prostatês*) is de moeder van de vijf andere? Tegenover deze moeilijkheid wendde ik een lovenswaardige onwetendheid (*aporïa*) voor en van de hoogheilige mannen leerde ik het volgende:

b. "Gulzigheid (*gastrimargia*) is moeder van onkuisheid (*porneïa*), ijdelheid (*kenodoxia*) is moeder van lusteloosheid (*akêdia*), droefheid is de vrucht van de drie andere zoals ook de toorn; van hoogmoed (*hyperêphania*) is dan weer ijdelheid (*kenodoxia*) (de moeder)". Ik antwoordde op mijn beurt aan deze onvergetelijke mannen en zegde: "Ik bezweer u mij vervolgens ook te leren de vruchten van de acht hoofdondeugden, en welke de vrucht is van welke".

c. Deze mannen die vrij van hartstochten (*apathês*) waren leerden mij zeer welwillend en zegden dat er geen orde (*taxis*) en redelijkheid (*synesis*) was in het irrationele, maar volledige ordeloosheid (*ataxia*) en wanorde (*akatastasia*). En de gelukzaligen trachtten mij daaromtrent te overtuigen met overtuigende (*pithanos*) voorbeelden en brachten vele bewijzen in het midden, waarvan wij er enkele in de onderhavige verhandeling verzamelen, opdat wij dan erdoor zouden verlicht worden omtrent de overige punten.

d. Om een voorbeeld⁵⁸ te geven: de misplaatste lach komt voort nu eens uit onkuisheid (*porneïa*), dan weer eens uit ijdelheid, telkens wanneer iemand in zijn binnenste ongepast groot gaat op zichzelf, en dan weer eens uit overmaat van spijs en drank (*truphê*). Overdreven slaap komt voort nu eens uit overmatig lekker eten (*truphê*), maar dan ook weer uit vasten, telkens wanneer zij die vasten er hoogmoedig van worden, dan weer eens uit lusteloosheid, dan weer eens uit de natuur. De veelpraterij komt voort nu eens uit ijdelheid, dan weer eens uit gulzigheid. De lusteloosheid wordt veroorzaakt nu eens door over-

dreven eten, dan weer door afwezigheid van vreze Gods.

e. De godslastering is bij uitstek (*kyriôs*) de vrucht van hoogmoed, maar zij komt ook dikwijls voort uit het innerlijk oordelen over de naaste of ook uit ongepaste afgunst van de demonen⁵⁹. De verstoktheid van hart (*sklêrokardia*) komt soms voort uit oververzadiging (*koros*), maar dikwijls ook uit ongevoeligheid (*anaisthêsia*)⁶⁰ en uit gehechtheid (*prospatheia*). De gehechtheid op haar beurt komt voort uit onkuisheid (*porneia*) en ijdelheid en uit veel andere ondeugden.

f. De slechtheid (*ponêria*) komt dan weer van eigendunk (*oiêsis*) en toorn (*orgê*). De huichelarij (*hypokrisis*) vindt haar oorsprong in zelfbehagen (*autareskeia*) en eigengereid leven (*idiorrhhythmia*). De tegengestelden van deze ondeugden ontstaan uit de tegengestelden van hun verwekkers (*gennêtôr*). En om bondig te zijn, – want de tijd voor een uiteenzetting ontbreekt me, indien ik ze werkelijk een voor een wil onderzoeken – eigenlijk (*kyriôs*): van alle hartstochten waarover ik kom te spreken is de vernietiging de nederigheid: zij die haar bezitten, hebben alle hartstochten overwonnen.

30. Moeder van alle ondeugden is wellust (*hêdonê*) en slechtheid (*ponêria*)⁶¹. Wie ze bezit zal de Heer niet zien (cf Heb 12,14). Niets zal ons de onthouding van de eerste baten, als we ons niet onthouden van de tweede.

31. Dat men als voorbeeld neme van vreze des Heren de vrees die wij hebben voor machthebbers en wilde dieren. Dat de lichamelijke begeerte (*sômatôn erôs*) voor u voorbeeld sta van het verlangen (*pothos*) naar God⁶². Niets immers belet dat wij ook voorbeelden nemen voor de deugden uit hun tegengestelden.

32. De huidige generatie is vreselijk verdorven (cf Mt 12,39vv) en helemaal vol van eigendunk (*oiêsis*) en hypocrisie⁶³. Misschien spreidt ze lichamelijke prestaties ten toon die overeenkomen met die van onze oude vaders, maar ze is niet waardig bevonden hun (= van de vaders) genadegaven (*charisma*) te ontvangen, ofschoon, mijns inziens, de natuur nooit op een ander ogenblik geestelijke gaven nodig gehad heeft als nu. En terecht ondergaan wij dat, want God openbaart zich niet aan inspanningen (*kopos*), maar aan eenvoud en nederigheid⁶⁴. En indien "de kracht van de Heer in zwakheid haar volmaaktheid vindt" (cf 2 Kor 12,9)⁶⁵, dan zal de Heer toch niet de nederige werker van zich afstoten.

33. Telkens wanneer wij bemerken dat een van de atleten van

Christus lichamelijk lijdt, laten wij dan uit boosheid ons niet haasten de veroordeling die in zijn ziekte steekt te leren kennen, maar laten wij hem liever met eenvoudige en zuivere liefde als een eigen lidmaat en als een medestrijder die in de oorlog getroffen werd, opnemen en verplegen.

34. Ziekte bestaat om ons te zuiveren van onze zonden⁶⁶, enook om onze gezindheid (*phronêma*) te vernederen. Telkens als onze goede en algoede Meester en Heer bemerkt dat sommigen dikwijls nogal terughoudend tegenover de ascese staan, vernedert Hij hun vlees door ziekte als door een gemakkelijker ascese, ja soms zelfs zuivert Hij de ziel van slechte gedachten en van hartstochten.

35. Alles wat ons overkomt, hetzij het zichtbare, hetzij het onzichtbare kunnen wij én op een goede wijze, én op hartstochtelijke wijze én op een middelmatige wijze aanvaarden.

Ik heb gezien dat drie broeders gestraft werden en de eerste maakte zich boos, maar de tweede bleef onbewogen, en de derde plukte er voor zich een vreugde uit die groot was.

36. Ik heb gezien⁶⁷ dat door boeren een en hetzelfde zaad werd gezaaid, maar ieder had een eigen bedoeling. De ene zaaide om zijn schulden af te betalen, een andere om voor zichzelf rijkdom te verzamelen, een andere om met offers zijn Meester te eren, een andere om door zijn mooi werk lof na te jagen vanwege degenen die voorbijgingen langs zijn levensweg, een andere om zijn vijand die hem benijdde te pesten, een andere om niet als luiaard door de mensen beschimpt te worden. Dit zijn de namen van het zaad van de boeren: vasten, waken, aalmoes, dienst en soortgelijke zaken. Maar dat de broeders in de Heer met ijver hun bedoelingen nauwkeurig onderzoeken.

37.a. Zoals het soms gebeurt, wanneer wij water uit de bronnen putten, dat wij ongemerkt ook wat men een kikker noemt mee ophalen, zo ook, wanneer wij de deugden beoefenen, beoefenen wij de ondeugden die dikwijls onzichtbaar met de deugden verweven zijn.

b. Bijvoorbeeld: met de gastvrijheid is de gulzigheid verweven, met de liefde de onkuisheid (*porneia*), met het onderscheid (*diakrisis*) de sluwheid (*deinotês*), met de voorzichtigheid (*phronêsis*) de slechtheid, met de zachtmoedigheid (*praotês*) de dubbelhartigheid (*hypoulotês*) en de traagheid (*nôthrotês*) en de luiheid (*oknêria*) en de tegenspraak (*antilogia*) en het leven volgens eigen inzicht (*idiorrhhythmia*) en de ongehoorzaamheid

(*anêkoia*). Met het stilzwijgen is pretentie van het lesgeven verweven, met de vreugde (*chara*) de aanmatiging (*oiêsis*), met de hoop de luiheid, met de liefde opnieuw het veroordelen (van anderen), met de eenzaamheid (*hêsychia*) de lusteloosheid en de luiheid (*oknêria*), met de zuiverheid (*hagneia*) de bitterheid, met de nederigheid de vrijpostigheid. Al deze deugden vergezelt de ijdelheid als een gemeenschappelijke oogzalf of beter als een gemeenschappelijk vergif.

38. Laten wij niet bedroefd worden indien wij de Heer gedurende lange tijd om iets bidden en wij niet verhoord worden⁶⁸. De Heer zou immers wel willen dat alle mensen in een oogwenk hartstochtloos (*apathês*) worden, maar, omdat Hij voorkennis (*prognôstês*) bezit, weet Hij dat het voor de mensen niet nuttig is. Al wie bidden en van God het gevraagde niet verkrijgen, bekomen ongetwijfeld niet wat zij vragen om een van de volgende redenen: ofwel omdat zij voorbarig bidden, ofwel omdat zij op een onwaardige wijze (*anaxiôs*) en met ijdelheid (*kenodoxôs*) bidden, ofwel omdat zij, in geval van verhooring, hoogmoedig zouden worden ofwel nalatig (*ameleô*) na het gevraagde verkregen te hebben.

39. De hartstochten trekken zich terug uit sommigen, niet alleen gelovigen maar ook ongelovigen, behalve één. Wanneer die hartstocht alleen overblijft vult ze de plaats op van alle andere, aangezien zij de eerste is (*prôteuein*) van de ondeugden (*kakon*), daar zij immers zulke schade veroorzaakt dat zij zelfs uit de hemel kan werpen⁶⁹.

40.a. Dat de demonen en de hartstochten de ziel verlaten ofwel voor een korte tijd of voor altijd, dat betwijfelt, meen ik, niemand. Op hoeveel wijzen hun vertrek uit ons gebeurt, dat weten weinigen.

b. De materie (van de hartstochten) wordt door goddelijk vuur verteerd⁷⁰. En wanneer die materie met de wortel uitgerukt is en de ziel volledig gezuiverd, dan verdwijnen ook de hartstochten indien wij ze niet ergens opnieuw door een zinnelijke (*hylôdês*) levenswijze (*diagôgê*) en door nalatigheid (*rhaitymia*) aantrekken. De demonen trekken zich vrijwillig terug, ze veroorzaken dat wij ons veilig en zeker voelen (*amerimneô*) en plots sleuren ze onze ellendige ziel mee.

c. Ik ken ook nog een ander wijze waarop de wilde dieren (= de demonen) zich terugtrekken: namelijk zo dat de ziel, nadat zij zich geheel en al gewend heeft aan de hartstochten en door hen

op een hoogtepunt gebracht werd, voortaan de belaagster van zichzelf wordt en zichzelf bestrijdt. Een voorbeeld voor wat gezegd werd zijn de kleine kinderen, want na de langdurige gewoonte (aan de moederborst te zuigen), zuigen zij, ook nog wanneer zij gespeend zijn, op hun eigen vingers.

d. Ik ken ook nog een vijfde⁷¹ (vorm van) hartstochteloosheid (*apatheia*) van de ziel: zij ontstaat uit grote eenvoud (*haplotês*) en geprezen onschuld (*akeraiotês*): "Want rechtvaardig (*dikaios*) is de hulp die van God komt, Hij die de oprechten van hart redt" (Ps 7,11), en hen van hun ondeugden bevrijdt zonder dat zij het merken, indien althans ook de kleine kinderen het helemaal niet bemerken, als ze ontkleed worden⁷².

41.a. Slechtheid en hartstocht zijn niet van nature (*physikôs*) in de natuur aanwezig, want God is geen schepper van hartstochten⁷³. Maar Hij is de schepper van talrijke natuurlijke deugden in ons⁷⁴. Tot hun getal behoren duidelijk: het geven van aalmoezen, daar toch ook de Hellenen medelijden⁷⁵ voelen; de liefde, want ook dieren zonder verstand wenen dikwijls als ze van elkaar beroofd worden; het geloof, want allen brengen we het in onszelf tot leven; de hoop, want ook wij, die gedoopt werden, verhopén én wanneer wij uitlenen, én gaan varen, én wanneer wij zaaien, het beste profijt.

b. Indien dus, zoals werd aangetoond, de liefde als een natuurlijke deugd in ons aanwezig is, – "zij is de band" (Kol 3,14) en "de vervulling van de wet" (Rom 13, 10) – staan derhalve de deugden niet ver van de natuur⁷⁶. Dat zij zich dus schamen, zij die onmacht (*adynamia*) voorwenden om hen te beoefenen.

42. Hoger dan de natuur staan zuiverheid (*hagneia*), afwezigheid van toorn (*aorgêsia*), nederigheid, gebed (*proseuchê*), waken (*agrypnia*), vasten (*nêsteia*) en voortdurend berouw (*katanyxis*). Van sommige van die deugden zijn mensen, van andere engelen, van andere is God zelf, het Woord, de leermeester en de gever⁷⁷.

43.a. Bij het afwegen (*sygkrisis*) van (twee) kwaden, moeten wij het minste kiezen. Bijvoorbeeld: dikwijls, wanneer wij in gebed zijn, komen er broeders voor ons. Dan staat er ons van twee dingen één te doen: ofwel moeten wij het gebed verlaten, ofwel onze broeder bedroeven omdat hij weggaat zonder antwoord. Liefde is groter dan gebed. Gebed is een deel van alle deugden, de liefde omvat ze alle.

b. Een tweede voorbeeld. Toen ik eens in een stad of dorp

aangekomen was, – ik was nog jong – werd ik, toen ik aan tafel zat, tegelijkertijd gegrepen door slechte gedachten van gulzigheid en van ijdelheid. Daar ik echter de telg⁷⁸ van de dolle lust om te smullen (*koiliomania*) vreesde, liet ik mij liever overwinnen door de ijdelheid. Ik wist dat de demon van de gulzigheid dikwijls bij jonge mensen de bovenhand haalde op die van de ijdelheid; en dat is natuurlijk.

44. Bij de mensen die in de wereld leven “is wortel van alle ondeugden de geldzucht” (1 Tim 6,10), bij de monniken de gulzigheid. Dikwijls worden bij de geestelijke mensen enkele zeer geringe hartstochten volgens zijn voorzienigheid door God achtergelaten, opdat zij, door zichzelf zeer te blameren voor enkele geringe fouten die geen zonden zijn, de onaantastbare rijkdom van nederigheid erbij zouden verwerven.

45. Het is niet mogelijk dat zij, die bij het begin (van hun geestelijk leven) niet in onderdanigheid leven (*anhypotaktôs*)⁷⁹, de nederigheid verwerven, indien het waar is dat al wie steunende op eigen inzicht (*idiorrhymos*) een ambacht (*technê*) wil leren, zich illusies maakt⁸⁰.

46. De Vaders doen het ascetische leven (*praktikê*) bestaan uit twee algemene deugden⁸¹, en terecht. Want de eerste is een dodelijk middel tegen de sensualiteit, de tweede stelt die vernietiging (van de sensualiteit) veilig door nederigheid. Daarom is ook de rouwmoedigheid (*penthos*) dubbel, daar ze de zonde vernietigt en de nederigheid tot stand brengt.

47. Het is eigen aan vrome mannen “aan al wie vraagt te geven”, en aan mannen die vromer zijn is het eigen ook te geven aan wie niet vraagt. Maar “niet terugeisen aan wie ontnomen heeft” (Lc 6,30), vooral als ze het goed kunnen, is alleen eigen aan hen die hartstochtelos zijn (*apathês*)⁸².

48. Laten wij niet ophouden onszelf te onderzoeken waar wij ons bevinden met betrekking tot alle hartstochten en alle deugden: aan het begin, in het midden of op het einde⁸³. Alle gevechten van de demonen tegen ons ontstaan uit de drie volgende oorzaken: ofwel uit genotzucht (*philêdonia*), ofwel uit hoogmoed (*hyperêphania*), ofwel uit de naijver (*phthonos*) van de demonen (tegen ons). De laatste gevechten zijn gelukkig, de middelste geheel en al rampzalig, de eerste zijn volledig (*mechri telous*) waardeloos.

49. Er bestaat een ingesteldheid (*aisthêsis*) of liever een bekwaamheid (*hexis*) die uithoudingsvermogen (*phereponos*)

genoemd wordt, waardoor wie erdoor gegrepen is, nooit meer een inspanning (*ponos*) zal vrezen of er zich van afwenden. Door deze betovering (*aidimos*) gesterkt verachtten de zielen van de martelaren gemakkelijk hun folteringën.

50. Iets anders is waken over gedachten (*phylakê logismôn*), en iets anders bewaren van de geest (*têrêsis noös*)⁸⁴. "Zover het oosten verwijderd is van het westen" (Ps 102,12), zover staat het tweede boven het eerste en is het moeilijker.

51.a. Iets anders is het te bidden (*proseuchomai*) om de slechte gedachten te bestrijden, en iets anders is het hen tegen te spreken (*antiphtheggomai*), en iets anders hen als niets te beschouwen (*exoutheneô*)⁸⁵ en er zich boven te stellen (*hypertithemai*)⁸⁶.

Van de eerste handelwijze getuigt hij die gezegd heeft: "God, kom mij te hulp" (Ps. 69, 2), en soortgelijke. Van de tweede, hij die gezegd heeft: "en ik zal mijn lasteraars antwoorden met een woord" (Ps 118,42), een weerlegend (*antirrhêtikos*) woord. En opnieuw: "Gij maakte ons tot een tegenspraak voor onze burenen" (Ps 79,7). Van de derde is getuige de psalmist: "Ik verstomde en opende mijn mond niet" (Ps 38,10) en "Ik heb voor mijn mond een wacht geplaatst, toen de zondaar tegenover mij stond" (Ps 38,2), en nog "De hoogmoedigen hebben zeer de wet overtreden, maar ik heb mij niet afgekeerd [van de beschouwing van U]" (Ps 118,51).

b. Wie zich in het midden bevindt gebruikt dikwijls de eerste wijze (van strijden), omdat hij onvoorbereid is. De eerste kan nog niet met de tweede manier van strijden zijn vijanden afweeren. Maar de derde heeft voor eens en voor altijd op de demonen gespuwd.

52. Het is van nature onmogelijk dat het lichaamloze⁸⁷ door het lichaam omsloten wordt, maar alles is mogelijk voor wie begonnen is God te verwerven.

53. Zoals, zij die een gezond reukvermogen hebben, iemand die ongezien parfums bij zich heeft kunnen herkennen, zo ook pleegt de zuivere ziel te ontdekken dat de goede geur, die zij ook zelf uit God verworven heeft en de stank, waarvan zij bevrijd werd, in anderen aanwezig is, zonder dat die anderen het merken.

54. Het is niet mogelijk dat allen hartstochtloos worden (*apathês*), maar het is niet onmogelijk dat allen gered worden en zich met God verzoenen.

55. Dat die vreemdelingen (*allophyloi*)⁸⁸ (Re 15,11 LXX) u niet

overheersen, die nieuwsgierig de onuitsprekelijke beschikkingen van God en de visioenen die zich in de mensen afspelen willen navorsen en bedekt suggereren dat "de Heer met aanzien des persoons handelt" (Hnd 10,34; cf Rom 2,11 enz.), want zij zijn nakomelingen van eigendunk (*oiêsis*) en worden als dusdanig erkend.

56. Er is een demon van geldzucht die dikwijls de nederigheid⁸⁹ simuleert en een demon van ijdelheid, zoals ook een demon van genotzucht, die dikwijls aanspoort tot het geven van aalmoezen. Indien wij ons dan van beiden zuiver houden, laten wij dan niet ophouden overal aalmoezen te geven.

57. Sommigen hebben gezegd dat de demonen strijdend tegenover elkaar staan. Ik echter weet uit ervaring (*egnôka*) dat allen gebrand zijn op onze ondergang⁹⁰.

58. Een eigen voornemen (*prothesis*) en een zeer goed verlangen (*pothos*), ontstaan met de medewerking (*synergeia*) van God, gaat vooraf aan elk geestelijk werk (*ergasia*)⁹¹ op zichtbaar (*orômenos*) en op geestelijk (*nooumenos*) vlak, want wanneer de eerste niet als fundament gelegd werden, pleegt het tweede niet te volgen⁹².

59.a. Indien er "een tijd (*kairos*)⁹³ is voor alles wat zich onder de hemel bevindt", zoals de Prediker zegt (Pr 3,1) en onder "alles" ook alle heilige dingen van onze levenswijze behoren, laten wij dan uitkijken, indien gij wilt, en op ieder ogenblik zoeken wat geëigend is voor dat ogenblik. Want voorzeker is er bij hen die strijden een tijd van hartstochteloosheid (*apatheia*) en een tijd van overheerst zijn door hartstochten (*empathia*); ik zeg dit omwille van de jonge leeftijd (*nepiotês*) van de strijders. Er is een tijd van tranen en een tijd van verstoktheid van hart (*sklêrokardia*), een tijd van onderwerping (*hypotagê*) en een tijd om te bevelen (*epitattô*), een tijd van vasten en een tijd van eten (*metalêpsis*), een tijd om vijand lichaam te bevechten en een tijd voor de loutering (*pyrôsis*) van de dood, een tijd van storm (*cheimôn*) voor de ziel en een tijd van kalmte voor de geest (*nous*), een tijd van droefheid van het hart en een tijd van geestelijke vreugde, een tijd om te onderwijzen en een tijd om te luisteren, een tijd van bezoedelingen (*molusmos*), wellicht door onze eigenwaan (*oiêsis*) en een tijd van zuivering door de nederigheid, een tijd van worsteling (*palê*) en een tijd van veilige ontspanning, een tijd van stilheid (*hêsychia*) en een tijd van onverstrooide verstrooiing, een tijd van ononderbroken gebed en een tijd van onge-

veinsd (*anhypokritos*) dienstbetoon (*diakonia*).

b. Laten wij derhalve wat aan een bepaalde tijd (*kairos*) behoort, niet zoeken vóór die tijd door hoogmoedige ijver bedrogen: in de winter niet wat in de zomer gebeurt, in de zaaitijd niet wat tot de oogst behoort, omdat er een tijd is om inspanningen (*ponos*) te zaaien en een tijd om onuitsprekelijke genadegaven te oogsten, anders zullen wij ook op het juiste ogenblik niet bekomen wat tot dat ogenblik behoort.

60. Sommigen hebben vóór hun arbeid, sommigen tijdens hun arbeid, sommigen na hun arbeid, sommigen bij hun dood de gelukzalige beloning vanwege God voor hun inspanningen bekomen volgens een geheime beschikking (*oikonomia*)⁹⁴. Men moet onderzoeken wie van hen nederiger was dan de anderen.

61. Er bestaat een wanhoop die voortkomt uit een menigte van zonden en uit de druk van het geweten en uit een ondraaglijke smart, omdat de ziel te zeer ondergedompeld is door het getal van haar wonden en door hun zwaarte in de diepte van de wanhoop verdronken wordt⁹⁵. Er bestaat ook een wanhoop die ons overkomt uit hoogmoed (*hyperêphania*) en eigendunk (*oiêsis*), wanneer wij menen dat wij de val die ons overkomen is niet verdiend hebben. Wie dat (= deze beide types van wanhoop) observeert zal in beide hun karakteristiek vinden: de eerste levert zich tenslotte over aan de onverschilligheid, de andere houdt zich in zijn wanhoop vast aan de ascese, wat geen voordeel aanbrengt. Maar onthouding (*egkrateia*) en blij vertrouwen (*euelpistia*) plegen de eerste, nederigheid en niemand oordelen de tweede te genezen.

62. Wij moeten niet verstomd staan of ons verbazen wanneer wij zien dat sommigen slechte werken verrichten, terwijl zij mooie woorden spreken, want wellicht heeft ook de eigenwaan (*oiêsis*) de slang in het paradijs vernietigd na haar verheven te hebben.

63. Richtsnoer en norm weze voor u in al uw ondernemingen (*encheirêsis*) en in al uw gedragingen (*politeia*), die zich in gehoorzaamheid en niet in gehoorzaamheid (afspelen), die zichtbaar zijn en geestelijk, het volgende: of ze waarlijk (*kyriôs*) volgens God geschieden. Bijvoorbeeld: wanneer wij, beginnelingen, ons toelaggen op welke onderneming ook en door de uitvoering ervan geen grotere nederigheid dan wij (reeds) bezaten in onze ziel opnemen⁹⁶, lijkt het mij dat wij die taak niet volgens God uitvoeren, of ze belangrijk is of onbelangrijk.

64. Voor ons dus, die kleine kinderen zijn (*nêpiôdês*) is dat (groeien in nederigheid) de zekerheid (*plêrophoria*) (dat wij) de wil des Heren (vervullen), maar voor de gevorderden (*mesos*) is het wellicht het ophouden van de gevechten, en voor de volmaakten (*teleios*) is het de vermeerdering en het bezit van het goddelijk licht. De kleine resultaten bij de groten zijn wellicht niet klein, maar de grote resultaten bij de kleinen zijn helemaal niet volmaakt⁹⁷.

65. De lucht gezuiverd van wolken laat een schitterende zon zien. De ziel bevrijd van slechte conditioneringen (*prolêpsis*) en vergiffenis waardig bevonden ziet ongetwijfeld het goddelijk licht.

66. Iets anders is zonde (*hamartia*), iets anders inertie (*argia*), iets anders nalatigheid (*ameleia*), en iets anders hartstocht (*pathos*), en iets anders de zondeval (*ptôma*). Dat hij, die in de Heer de kracht heeft (*dynamenos*) om het te onderzoeken, het nauwkeurig onderzoekte.

67. Sommigen prijzen het wonderdadige en het zichtbare in de geestelijke genadegaven (*charisma*) boven alles. Ze weten niet dat er veel verhevener gaven zijn dan deze, die verborgen zijn en daarom ook buiten het gevaar van de zonde blijven⁹⁸.

68. Wie volmaakt gezuiverd is ziet in welke toestand de ziel van zijn naaste zich bevindt, al ziet hij niet de ziel zelf. Wie nog aan het vorderingen maken is (*prokoptô*) tracht bij middel van het lichaam uit te maken wat de toestand van de ziel is.

69. Een klein vuurtje steekt dikwijls het hele bos in brand (cf Jak 3,5), zoals ook een kleine spleet heel onze inspanning (*kopos*) kan vernietigen⁹⁹.

70. Er bestaat een verpozing voor onze vijand (= het lichaam), die de kracht van onze geest doet ontwaken maar de brand van de hartstochten (*pyrôsis*) niet wekt. Er bestaat grote uitputting door versterving (*katatêxis*), die wellicht ook de hartstochtelijke beroeringen veroorzaakt, "opdat wij ons vertrouwen niet op onszelf zouden stellen" (2 Kor 1,9), maar op God, die ongemerkt de in ons levende hartstocht doet sterven.

71. Telkens wanneer wij zien dat mensen ons volgens de Heer beminnen, laten wij dan vooral letten op onze terughoudendheid (*aparrhêsia*) ten hunnen opzichte, want niets pleegt zo de liefde te ontbinden en de haat te bewerken als vrijpostige familiariteit (*parrhêsia*).

72. Geestelijk en zeer, zeer helder is het oog van de ziel, en het

overtreft elk wezen (*idea*) op de onlichamelijke wezens (= de engelen) na. Daarom kunnen ook zij die door hartstochten overheerst worden (*empathês*) dikwijls de gedachten in de zielen van anderen herkennen omwille van de grote liefde die zij hen toedragen, en vooral als zij verdrinken bezoedeld door het slijk.

73. Indien niets van nature zo tegengesteld is aan het onstoffelijke als het stoffelijke, dat wie leest begrijpe (cf Mt 24,15; Mc 13,14)¹⁰⁰.

74. De waarnemingen bij de mensen die volgens de wereld leven weerspreken de goddelijke voorzienigheid, bij ons (=monniken) weerspreken zij echter de geestelijke kennis (*gnôsis*). Dat zij die zwak van ziel zijn uit de wederwaardigheden en de gevaren van hun lichaam, en uit de beproevingen die van buiten komen het bezoek (*episkepsis*) dat God hen brengt herkennen. Dat de volmaakten echter het (bezoek van God) leren kennen uit de aanwezigheid (*parousia*) van de Heilige Geest en uit de vermeerdering van hun geestelijke gaven (*charisma*).

75. Er bestaat een boze geest die, telkens wanneer wij op ons bed gaan liggen, ons komt bezoeken en ons beschiet met slechte en onkuise gedachten, opdat wij met onkuise gedachten (*ennoia*) zullen in slaap vallen en onkuise dromen zullen zien, indien wij door luiheid (*oknêria*) niet opstaan voor het gebed en ons niet wapenen tegen hem.

76. Tussen de boze geesten is er een die voorloper genoemd wordt. Hij vangt ons onmiddellijk op als wij uit de slaap ontwaken en bezoedelt onmiddellijk onze eerste gedachte (*prôtonoia*). Geef de eerstelingen van uw dag aan de Heer, want uw dag zal behoren aan wie er het eerste bezit van neemt. Een zeer goede werker zegde mij een horenswaardig woord: "Uit de vroege morgen immers zelf", zegde hij, "ken ik het verloop van mijn hele dag".

77. Talrijk zijn de wegen die leiden én naar de vroomheid, én naar de ondergang. Daarom is er dikwijls een weg die niet past voor de ene, maar echt past voor een ander, en beider bedoeling is welbehaaglijk (*euairestos*) aan de Heer.

78. De demonen worstelen in de beproevingen (*peirasmos*) die ons overkomen om ons te suggereren ofwel iets ongepasts (*atopos*) te zeggen, ofwel het te doen. En telkens wanneer ze er niet in slagen, blijven zij stilletjes aanwezig en fluisteren zij ons in, een hoogmoedige dankzegging tot God te richten (cf Lc 18,10).

79. Zij die "hun zinnen zetten op wat boven is" (Kol 3,2), gaan

wanneer zij verscheiden (*chôrizomai*), gedeeltelijk op naar boven (*anô*). Zij die op wat beneden is zinnen, keren daarentegen naar beneden (*katô*). Want voor hen die verscheiden is er dan geen middenweg¹⁰¹.

80. Eén van de schepselen (= de ziel) heeft in een ander en niet in zichzelf het zijn bekomen. En het is een wonder hoe het, buiten hetgeen waarin het het zijn ontvangen heeft, kan in stand blijven¹⁰².

81. De moeders brengen vrome dochters ter wereld¹⁰³, maar de Heer brengt de moeders ten leven, en het is niet onwijs de voornoemde norm te gebruiken om de tegengestelden te begrijpen.

82. Dat wie schrik heeft niet naar buiten ga om te gaan vechten¹⁰⁴ (cf Dt 20,8). Mozes of liever God (Dt 20,8) spoort er dringend toe aan, opdat soms "de laatste dwaling" [van de ziel] "niet erger zij dan de eerste" (Mt 27,64) [val van het lichaam]¹⁰⁵ – en terecht.

Deel II

Zelfde verhandeling: Over de goed onderscheiden onderscheiding.

1.a. "Zoals de hinde [brandend van dorst] verlangt naar de stromende wateren" (Ps 41,2), zo verlangen de monniken naar het begrijpen (*katalêpsis*) van de goede wil van God¹⁰⁶, en dat niet alleen, maar ook het begrijpen van wat partieel overeenkomt (*sygkekrammenon*) met de goddelijke wil, en ook van wat tegengesteld is aan de wil van God¹⁰⁷. "Over dit onderwerp hebben wij veel te zeggen dat ook moeilijk verstaanbaar is" (Heb 5,11) namelijk, welke dingen die in onze macht liggen moeten onverwijld gebeuren en sneller dan ieder uitstel, zoals hij zegt: "wee die uitstelt van dag tot dag en van de ene gelegenheid naar de andere" (Sir 5,7-8), en welke dingen anderzijds moeten geschieden met gematigdheid (*epieikeia*) en na grondig onderzoek, zoals vermaant wie gezegd heeft: "met strategie wordt een oorlog gevoerd" (Spr 24,6) en nog: "Laat alles betamelijk en in goede orde geschieden" (1 Kor. 14,40).

b. Want het is niet mogelijk, het ligt niet binnen het bereik van de eersten de besten om zulke moeilijk te onderscheiden (*dysdiakritos*) materie snel en duidelijk te onderkennen (*diagignôskein*), daar toch ook David, die God in zich droeg en de Heilige Geest bezat die in hem sprak, hiervoor duidelijk dikwijls gebeden heeft, nu eens zeggende: "Leer mij uw wil te doen, want gij zijt mijn God" (Ps 142,10), en dan weer eens: "Leid mij op de weg naar uw waarheid" (Ps. 24,5), en nog: "Toon mij, Heer, de weg die ik gaan moet, opdat ik [uit alle zorgen van het leven en alle hartstocht] mijn ziel [optil en] verhef tot U" (Ps 142,8).

2.a. Allen die de wil van de Heer willen leren kennen¹⁰⁸, moeten eerst hun eigen wil¹⁰⁹ versterven (*thanatoô*). En na met geloof en eenvoud zonder boosheid gebeden te hebben en na de zielen van de vaders of ook van de broeders in nederigheid van hart en zonder twijfelen ondervraagd te hebben, moeten zij wat door hen werd aangeraden aanvaarden als komende uit de mond van God, zelfs indien wat gezegd werd toevallig tegengesteld is aan

hun bedoelingen en zelfs indien zij die geconsulteerd werden niet erg geestelijk zijn. Want God is niet onrechtvaardig, zodat Hij zielen bedriegt, die zich in geloof en in onschuld vernederd hebben voor de raad en het oordeel van hun naaste. Zelfs indien zij die geconsulteerd werden toevallig redeloze dieren zouden zijn, is Hij die spreekt onstoffelijk en onzichtbaar.

b. Vervuld van grote nederigheid zijn zij die zonder te twijfelen volgens de voornoemde norm (*kanôn*) leven. Want indien iemand op zijn harp "zijn eigen probleem (*problema*) heeft ontvouwd" (cf Ps 48,5), hoeveel meent gij dan dat een verstandige (*logikos*) geest en een geestelijke (*noeros*) ziel (*psychê*) een levenloos woord overtreffen? Talrijk zijn zij die dat volmaakte en gemakkelijke goed omwille van hun zelfgenoegzaamheid¹¹⁰ (*autareskeia*) nog niet bereikt hebben. Maar omdat zij gepoogd hebben op eigen krachten en in zichzelf te bereiken wat welgevallig is aan de Heer, hebben ze ons al te zeer gevarieerde (*poikilos*)¹¹¹ en zeer uiteenlopende opinies daarover uiteengezet om ons te leiden.

3.a.¹¹² Sommigen van hen, die zulks (= de wil van God) zochten, hebben hun eigen gedachte afgehouden van alle gehechtheid (*prospatheia*) aan de twee wilsactiviteiten van hun ziel, namelijk de wil iets te ondernemen (*epicheireisthai*) en de wil iets niet te ondernemen (*antilegein*). En, na gedurende een vastgesteld aantal dagen in een vurig smeekgebed hun geest, ontbloot van hun eigen wil, aan de Heer te hebben aangeboden, hebben zij de kennis verkregen van zijn wil, ofwel omdat een geestelijke geest op een geestelijke wijze tot hun geest gesproken heeft¹¹³, ofwel omdat één van beide gedachten volledig uit hun ziel verdwenen is.

b. Anderen hebben uit de kwelling (*thlipsis*) en uit de verwarring (*diaskedasmos*), die hun onderneming begeleidde begrepen dat hun onderneming godgevallig (*theios*) was, naar het woord van hem die zegt: "Wij wilden naar u komen éénmaal en tweemaal, maar de Satan heeft het ons verhinderd" (1 Tes 2,18). Anderen, dan weer hebben uit de onverwachte medewerking (*synergeia*) die aan hun zaak gegeven werd, ingezien, dat ze aangenaam (*euapodektos*) was aan God, en zij hebben dit gezegd: "Aan ieder die zich voorneemt het goede te doen, schenkt God zijn medewerking" (cf Rom 8,28).

4. Hij die door verlichting (*phôtismos*) God in zichzelf bezit¹¹⁴, pleegt zowel voor de dringende zaken als voor de zaken die uitstel dulden, op de tweede wijze¹¹⁵ zekerheid (*plêrophoria*) te krijgen en dat zonder dralen.

5. Twijfelen bij het oordelen en gedurende lange tijd onzeker (*aplêrophorêtos*) blijven, is een teken dat een ziel niet verlicht (*aphôtistos*) is en eierzuchtig (*philodoxos*). God is niet onrechtvaardig, zodat Hij wie met nederigheid aankloppen buitensluit (cf Mt 7,7vv). In alle daden, zowel in de dringende, als in die moeten uitgesteld worden, moet de intentie bij God gezocht worden¹¹⁶. Want alle daden die vrij zijn van gehechtheid (*prospatheia*) en van alle bezoedeling, indien zij waarlijk omwille van de Heer gesteld worden, en niet met een andere intentie, ofschoon zij niet volledig goed zijn, zullen ons toch ten goede aangerekend worden. Want nastreven wat onze krachten te boven gaat, eindigt niet zonder gevaar.

6. Geheimnisvol (*arrêtos*) is het oordeel van God over ons, want dikwijls wil Hij in zijn voorzienigheid zijn wil voor ons verbergen, omdat Hij weet dat ook als we zijn wil kennen, wij Hem niet zullen gehoorzamen, en wij dan tenslotte meer straffen zullen krijgen.

7. Een oprecht hart is vrij van de menigvuldigheid (*poikilia*) van dingen, en vaart gevaarloos op het schip van de onschuld.

8. Er zijn dappere zielen die uit liefde (*erôs*) tot God en uit nederigheid van hart zich op taken (*ergasia*) werpen die hen te boven gaan, en er zijn hoogmoedige zielen (cf Lc 1,51) die hetzelfde doen. Het is dikwijls de bedoeling van onze vijanden daden te suggereren die boven onze kracht (*dynamis*) liggen, opdat wij daardoor lusteloos zullen worden (*akêdiazein*), en afvallen van de taken die in onze macht liggen, en hevig gelach veroorzaken bij onze vijanden.

9. Ik heb gezien dat zwakke zielen en lichamen omwille van het getal van hun zonden (*ptaisma*) gevechten aangingen die hun krachten te boven gingen en niet volhielden. Aan hen heb ik gezegd dat de boete (*metanoia*) door God beoordeeld wordt op basis van de grootte van de nederigheid, niet op basis van de hoeveelheid van onze inspanningen¹¹⁷.

10. Soms is de opvoeding (*anatrophê*) de oorzaak van zeer grote ondeugden. Soms ook de omgang (met mensen)¹¹⁸. Toch heeft dikwijls ook de verdorven ziel¹¹⁹ voldoende aan zichzelf om haar ondergang te bewerken. Hij die bevrijd is (*chôrizô*) van de eerste twee oorzaken¹²⁰, is wellicht ook verlost van de derde. Maar hij die de derde heeft is op iedere plaats ondeugdelijk, want geen plaats is veiliger dan de hemel.

11. "Laten wij na een eerste en tweede vermaning ophouden (te

vermanen)" (cf Tit 3,10) hen die uit kwaadwilligheid ons bekampen, ongelovigen of ketters, maar "laten wij de moed niet verliezen om altijd het goede te doen" (Gal 6, 9) aan hen die de waarheid willen leren. Doch laten wij van beide situaties gebruik maken om ons hart te versterken (cf Heb 13,9; 1 Tes 3,13; Jak 5,8).

12. Zeer onverstandig is hij die hoort over de deugden die de natuur overtreffen bij de heiligen, en aan zichzelf wanhoopt. Want veeleer leren ze u zeer goed een van beide: ofwel wekken ze u tot naijver omwille van hun heilige moed, ofwel tot diepe zelfverachting en brengen ze u tot bewustwording van de zwakheid die zich in u bevindt bij middel van de driemaal heilige nederigheid.

13. Er zijn onzuivere demonen slechter dan de slechten, die ons aanraden dat wij de zonde niet alleen bedrijven, maar willen dat wij partners en medeplichtigen hebben in de zonde, om de straf zwaarder te maken. Ik heb gezien dat iemand van een andere een slechte gewoonte (*synêtheia*) geleerd had. En werkelijk degene die ze aangeleerd had, tot inzicht (*synaisthêsia*) teruggekeerd, begon boete te doen (*metanoëô*), en hield op met het kwaad, maar omwille van de handelwijze van zijn leerling bleef zijn boete (*metanoia*) zonder uitwerking¹²¹.

14.a. Waarlijk groot, groot en moeilijk te begrijpen is de slechtheid van de (boze) geesten (*pneumata*) en voor weinigen is ze zichtbaar. En ik meen dat die slechtheid ook niet volledig zichtbaar is voor die weinigen. Hoe komt het dat wij, als wij gulzig eten en ons verzadigen, dikwijls waakzaam kunnen waken maar dat wij, als wij vasten en ons aftobben ellendig door de slaap meegesleurd worden? Waarom verdorren (*sklêruno-mai*) wij, als wij in eenzaamheid leven (*hêsychazô*) en zijn wij vol berouw (*katanussô*), als wij (met anderen) samenleven (*syndiagô*)? Waarom worden wij in onze slaap bekoord, als wij honger hebben, en blijven wij zonder bekoringen, als wij ons verzadigd hebben? Waarom worden wij, als wij gebrek lijden, als het ware duister (*skoteinos*) en zonder rouwmoedigheid (*akatanyktos*), maar, wanneer wij wijn drinken, opgewekt en vol rouwmoedigheid (*eukatanyktos*)? Hierover zal hij, die bekwaam is in de Heer, hen die niet verlicht (*aphôtistos*) zijn, verlichten (*phôtizô*), want wij zijn nu eenmaal niet verlicht (*aphôtistos*) omtrent zulke vragen. Maar wij kunnen het volgende zeggen, dat zulke veranderlijkheid (*metabolê*) niet altijd van demonen

komt, maar soms zelfs van het mengsel (*sygkrasis*) van die vieze en wellustige lichaamsmassa die mij gegeven werd en waarmee ik – hoe weet ik niet – omketend ben¹²².

b. Laten wij met betrekking tot die moeilijk te onderscheiden (*dysdiakritos*) verandering (*metaptôsis*) van de dingen waarover wij tevoren gesproken hebben oprecht en nederig een vurig gebed tot de Heer richten. En indien wij na het gebed en de duur ervan bevinden dat wat gebeurt op dezelfde wijze actief blijft, dan zullen wij in alle geval begrijpen dat het niet voortkomt uit demonen, maar uit de natuur. Want dikwijls ook wil de goddelijke beschikking door de tegengestelden (*enantia*) ons goed doen, door met alle middelen onze eigendunk (*oiêsis*) te verminderen. Het is moeilijk de diepte van de oordelen (van God) nieuwsgierig te onderzoeken (*periergazomai*), want op het schip van de eigenwaan (*oiêsis*) varen de nieuwsgierigen. Maar toch moet er iets over gezegd worden omwille van de zwakheid van de meesten.

15. Iemand vroeg aan een van degenen die bekwaam waren te 'zien' (*blepein*)¹²³, waarom dan toch God, die de zonden (*ptôma*) van sommigen van tevoren kende, hen met genadegaven (*charisma*) en met de gave der wonderen sierde? Hij zei: om de andere geestelijke mensen (*pneumatikos*) behoedzaam te maken en het feit van onze wilsvrijheid (*autexousion*)¹²⁴ aan te tonen, en om hen die in zonde gevallen zijn (*peptôkôs*) de mogelijkheid om zich op het Oordeel te verdedigen te ontnemen (*anapologêtos*).

16. De wet, onvolmaakt (*atelês*) als ze is, zegt: "Let op uzelf" (Dt 4,9; Lc 17,3), maar de Heer, meer dan volmaakt (*hypertelês*) als Hij is, gebod ons de terechtwijzing (*diorthôsis*) van onze broeder, zeggende: "Telkens wanneer uw broeder tegen u misdoet," enz. (Mt 18,15). Indien uw terechtwijzing (*elegchos*) of liever uw vermaning (*hypomnêsis*) zuiver is en nederig¹²⁵, weiger dan niet het gebod van de Heer na te komen. Maar indien ge daar nog niet toe gekomen zijt, beoefen dan tenminste de dienst door de wet voorgeschreven.

17. Verwonder u niet wanneer gij ziet dat ook uw intieme vrienden omwille van uw terechtwijzingen u vijandig worden, want de lichtzinnigen zijn de werktuigen van demonen, en dat vooral tegen hun vijanden¹²⁶.

18. Het overkomt mij me zeer te verwonderen over iets in ons: waarom keren wij ons gemakkelijker en sneller naar de hartstochten (*pathos*), terwijl wij voor de deugden de almachtige

God en de engelen en de heiligen als medewerkers hebben en voor hun tegengestelden (*enantia*) alleen de demon, die slecht is. Hierover wil ik niet in details (*akribeia*) treden. Ik kan het ook niet.

19. Indien de schepselen van nature zo zijn als ze ontstaan zijn, hoe komt het dan dat ik beeld¹²⁷ van God ben en ook met het slijk vermengd ben? zoals de grote Gregorius¹²⁸ zegt. Indien echter een van de schepselen op een andere wijze bestaat dan het ontstaan is¹²⁹, verlangt het ongetwijfeld met onverzadigbaar verlangen naar zijn originele conditie [of: naar dat waarmee het een verwantschap syggeneia)]¹³⁰ bezit].

20. Men moet dus van alle middelen gebruik maken, om zo te zeggen, om zijn slijk tot de troon van God te verheffen (*anapherô*) en op zijn troon te doen zitten¹³¹. Dat derhalve niemand uitvluchten zoekt¹³² met betrekking tot die opstijging (naar God) (*anabasis*), want de weg en de deur staat open¹³³.

21. Het luisteren naar de volmaakte voorbeelden van de geestelijke vaders wekt de geest en de ziel tot ijver. Maar het beluisteren van hun leer pleegt de ijverigen te leiden naar hun navolging (*mimêsis*).

22. Onderscheiding (*diakrisis*) is een lamp in de duisternis, een terugweg voor de verdwaalden, een verlichting voor de blinden (cf Ps 118,105; 2 Pe 1,9. 19). Wie onderscheid (*diakritikos*) kan maken is een ontdekker van gezondheid, een vernietiger van ziekte¹³⁴.

23. Allen van wie men zegt dat ze in bewondering staan voor onbenullige dingen (*mikrothaumastos*) plegen op twee manieren in die situatie geraakt te zijn, ofwel omwille van een uiterste onwetendheid, ofwel verheerlijken en verheffen zij de daden van hun naaste met de bedoeling nederig te worden.

24. Laten wij ons inspannen om niet alleen te worstelen met de demonen maar ook om met hen oorlog te voeren. Want de eerste (=de worstelaar) treft nu eens, maar wordt dan weer getroffen. De tweeden (= zij die hen beoorlogen) vervolgen de vijand altijd.

25.a. Wie zijn hartstochten overwonnen heeft, kwetst de demonen. Wanneer hij voordoet de hartstochten te bezitten, bedriegt hij daardoor zijn vijanden en blijft hij zonder aanvechtingen van hunnetwege¹³⁵. Eens werd een van de broeders smadelijk behandeld, en geenszins daardoor in zijn hart beroerd, bad hij in zijn geest. Daarna begon hij zich zo te beklagen over de oneervolle behandeling, dat hij door zijn voorgewende hartstocht zijn

hartstochtloosheid (*apatheia*) verborg. Een andere broeder die helemaal niet verlangde naar een ereplaats (*prôtokathedria*), deed alsof hij zich inspande om haar te bemachtigen.

b. Hoe zal ik u spreken over de zuiverheid (*hagneia*) van die andere, die binnensprong in een bordeel schijnbaar om te zondigen, maar de hoer eruit wegrukte om een ascetisch leven te beginnen¹³⁶? Aan een van de hesychasten (*hêsychazôn*) dan weer bracht iemand een druiventros zeer vroeg in de morgen. Na het vertrek van de bringer at hij hem op met een ogenschijnlijk hevig verlangen zonder dat hij er trek in had, zodat hij zich een gulzigaard toonde in de ogen van de demonen.

c. Een andere nog die enkele palmbladeren verloren had, deed gedurende de hele dag alsof hij bedroefd was. Zulke mannen hebben een grote waakzaamheid (*nêpsis*) nodig, opdat ze soms niet, na hun poging om met de boze geesten te spotten, eindigen met door hen bespot te worden¹³⁷. Zij zijn inderdaad diegenen waarover de apostel gezegd heeft: "(Zij worden beschouwd) als bedriegers en toch zijn zij oprecht" (2 Kor 6, 8).

26. Indien iemand een kuis lichaam wil aanbieden aan Christus en Hem een zuiver hart wil laten zien, dat hij dan goed de afwezigheid van toorn (*aorgêsia*) en de zelfbeheersing¹³⁸ (*egkra-teia*) onderhoude, want zonder die twee is al onze inspanning nutteloos.

27. Zo verschillend de lichtstralen zijn die in de ogen van de mensen vallen, zo talrijk en verschillend zijn de overschaduwingen¹³⁹ van de geestelijke Zon in de ziel. Want anders is de overschaduwing¹⁴⁰ die komt door de lichamelijke tranen, anders die komt door de tranen van de ziel. Anders is de overschaduwing die komt door de ogen van het lichaam, anders die komt door de ogen van de geest (*noêros*). Anders is de vreugde (*agalliasis*) die veroorzaakt wordt door het horen van een woord, en anders de vreugde die spontaan in de ziel ontstaat. Anders is de overschaduwing die ontstaat uit (een leven in) eenzaamheid (*hêsychia*), en anders die voortspruit uit (een leven in) gehoorzaamheid (*hypakoê*). En boven al deze is er een andere overschaduwing¹⁴¹ die op een eigen wijze door verrukking de geest voor Christus plaatst op een mysterieuze en onuitsprekelijke wijze in een geestelijk licht.

28. Er zijn deugden en er zijn moeders (=oorzaken) van deugden¹⁴². Wie nu verstandig is, strijdt liefst om in het bezit te geraken van de moeders. Van de moeders nu is God zelf door

eigen inwerking de leermeester, van de dochters-deugden zijn zeer velen de leermeesters.

29. Laten wij opletten dat wij soms niet het gebrek aan voedsel compenseren door een overvloed van slaap (*polyhypnia*), want dat is het werk van dwazen zoals ook het tegenovergestelde. Ik heb (geestelijke) werkers gezien die in een bepaalde situatie een lichte ontspanning toekenden aan hun maag, maar snel tuchtigden die dapperen hun rampzalige maag door heel de nacht recht te staan, en leerden haar in het vervolg zich met vreugde af te keren van verzadiging.

30. De demon van de hebzucht (*philargyria*) bevecht hevig de bezitlozen (*aktêmôn*). Maar wanneer hij niet slaagt, dan brengt hij tenslotte de behoeftigen als voorwendsel (*aphormê*) naar voren en tracht de onstoffelijken te overtuigen terug stoffelijk te worden¹⁴³.

31. Wanneer wij ontmoedigd zijn, laten wij dan niet ophouden ons het gebod van de Heer aan Petrus in herinnering te roepen "zeventigmaal zevenmaal te vergeven aan de zondaar" (cf Mt 18,22), want wat hij aan een andere bevolen heeft, zal hijzelf des te meer onderhouden. Wanneer wij echter hoogmoedig worden, herinneren we ons daarentegen hem die gezegd heeft: "wie gans de [geestelijke] wet volbrengt, maar misdoet [in één] hartstocht, dit is in de hoogmoed, (*hypsêlophrosunê*), "is schuldig aan het geheel" (Jak 2,10).

32. Er bestaan sommige soorten van slechte en naijverige geesten die zich uit eigen beweging terugtrekken van de heiligen, om geen kransen te verschaffen aan wie (door hen) gekweld worden en in gevechten onoverwonnen blijven (*anikêtos*).

33. "Zalig de vredestichters" (Mt 5,9), en niemand is er die het tegenspreekt. Maar ik heb ook gelukzalige stichters van vijandschap (*echthropoios*) gezien. Twee broeders hadden met elkaar een seksuele verhouding. Maar een van de wijze mannen (*gnôstikos*) met zeer veel ervaring, werd voor ieder van beiden een bewerker van haat: aan de eerste bracht hij over dat de tweede zogezegd kwaad van hem sprak, en aan de tweede weer op gelijke wijze dat de eerste hem belasterde, en de alwijze (*pansophos*) man slaagde erin met menselijke sluwheid zich te ontdoen van boosheid van demonen en haat te doen ontstaan die de band van ontucht verbrak.

34. Soms overtreedt iemand een gebod omwille van een ander gebod. Ik zag namelijk dat jonge mensen op een God welgeval-

lige wijze met elkaar bevriend waren, en toch om aan het geweten van anderen geen aanstoot te geven, overtuigden ze elkaar en verwijderden zich van elkaar voor een tijd.

35. Zoals huwelijksfeest en begrafenis tegengestelde dingen zijn, zo ook harmoniëren hoogmoed (*hyperëphania*) en wanhoop (*apognôsis*) niet met elkaar, en toch is het mogelijk dat beide, wegens de wanorde gesticht door demonen, samen gezien worden.

36. Er bestaan enkele onzuivere demonen die ons bij het begin van het monastieke leven een verklaring van de goddelijke schriften voorhouden. Dat doen zij gewoonlijk het liefst in de harten van wie ijdel (*kenodoxos*) zijn en vooral van wie profane filosofie gestudeerd hebben, om hen langzamerhand op een dwaalspoor te brengen en tot ketterijen en godslasteringen te voeren. Uit de verwarring en de ongebreidelde vreugde en blijdschap in hun ziel op het ogenblik van deze commentaar zullen wij de theologie van de demonen of liever hun gezwets (*battologia*)¹⁴⁴ herkennen.

37. Sommige schepselen hebben hun rang en hun begin bekomen van hun Schepper, sommigen ook hun einde; maar de deugd¹⁴⁵ bezit een einde zonder grenzen: "Want", zegt de psalmist, "van alle volmaaktheid heb ik de eindigheid gezien, maar zeer breed [en grenzeloos] is uw gebod" (Ps 118,96).

38. Indien sommige goede (geestelijke) werkers "van de kracht" [van het ascetische leven (*praktikê*)] "overgaan naar de kracht" [van het contemplatieve (*theôria*) leven] (cf Ps 83,8), en indien "de liefde nooit eindigt" (cf 1 Kor 13,8) en indien "de Heer uw ingang [die uw vrees is] en uw uitgang [die uw liefde is] zal bewaken" (cf Ps 120,8), dan is derhalve waarlijk grenzeloos de grens van die liefde, waarin wij nooit zullen ophouden vooruitgang te maken¹⁴⁶, "noch in de huidige, noch in de toekomstige wereld (*aiôn*)" (cf Mt 12,32), daar wij het ene licht na het andere ontvangen. En ofschoon wat ik zeg misschien voor de meesten vreemd zal schijnen, toch zal het gezegd geweest zijn. Volgens de hiervoor door ons gegeven bewijsvoering, gelukzalige vader, zou ik ook niet zeggen dat de geestelijke wezens geen vorderingen maken, maar ik verklaar eerder dat zij heerlijkheid bij heerlijkheid verwerven en kennis bij kennis (*gnôsis*).

39. Wees niet verwonderd indien de demonen ons dikwijls goede gedachten influisteren, maar ze in onze geest tegenspreken, want de bedoeling van onze vijanden is ons daardoor te

overtuigen dat zij ook de gedachten (*enthymêma*) van ons hart (*egkardios*) kennen¹⁴⁷.

40. Wil geen strenge rechter zijn van degenen die met woorden een verheven leer verkondigen, terwijl ge ziet dat ze in de praktijk nogal aarzelend zijn. Want dikwijls compenseert het nut van het woord het te kort schieten van de daad. Allen bezitten wij niet gelijkelijk alles: bij enkelen immers wint het woord het van de daad, bij anderen echter omgekeerd overstijgt het tweede het eerste.

41. Het kwaad heeft God noch geschapen (*poiëô*), noch verwekt (*dêmiourgëô*). Sommigen hebben zich vergist wanneer zij beweerden dat er hartstochten in de ziel zijn die door de natuur zijn meegegeven (*physikôs*). Zij vergeten dat wij de constitutieve eigenschappen van onze natuur in hartstochten veranderd hebben. Bijvoorbeeld: het zaad is van nature in ons aanwezig voor het verwekken van kinderen, maar wij hebben het omgevormd om ontucht (*porneia*) (te bedrijven). Van nature is de toorn in ons aanwezig tegen de slang (= de demon), maar wij gebruiken hem tegen onze naaste. Van nature is in ons de ijver aanwezig om te streven naar de deugden, maar wij bejiveren ons voor het kwaad. Van nature bezit onze ziel het verlangen naar roem, maar naar hemelse roem. Tot de natuur behoort dat wij ons hoogmoedig gedragen, maar tegen de demonen. Op gelijke wijze is de vreugde natuurlijk, maar omwille van de Heer en omwille van de voorspoed van de naaste. Wij hebben ook wrok gekregen, maar tegen de vijanden van de ziel. Wij hebben ook verlangen gekregen naar verfynd eten, niet echter naar losbandigheid.

42. Een ijverige ziel wekt demonen op tegen haarzelf. Maar wanneer de oorlogen vermeerderen, vermenigvuldigen zich de (zege)kransen. Wie nooit geslagen werd door vijanden, zal voorzeker nooit bekranst worden. Maar wie de moed niet laat zinken bij gebeurlijke zonden (*ptôma*), zal door de engelen als krijger geroemd worden.

43. Iemand heeft drie nachten in de aarde doorgebracht en werd terug levend voor altijd (cf Mt 12,40), maar wie gedurende drie uren overwonnen heeft, zal niet meer sterven¹⁴⁸.

44.a. Indien volgens de pedagogie van de goddelijke beschikking (*oikonomikê paideusis*) "de zon" (= God) na zijn opkomst in ons "zijn [eerste] ondergang kent" (Ps 103,19) "maakt hij ongetwijfeld de duisternis tot zijn schuilplaats" (Ps 17,12) en ["wordt het

nacht”] (Ps 103,20). [Tijdens die nacht zullen dan] de wilde jonge leeuwenwelpen¹⁴⁹, [die zich vroeger teruggetrokken hadden], en alle wilde dieren, [die onze doornige hartstochten zijn, naar ons komen,] om al brullende [de hoop die zich in ons bevindt] “te roven en van God voor zich voedsel [van hartstochten] trachten te bekomen” (Ps 103,21) [ofwel in gedachte ofwel in daad].

b. Opnieuw is door de duistere nederigheid de zon voor ons opgegaan en de wilde dieren hebben zich bij elkaar in hun holen (Ps 103,22) verzameld, dit is: ze zullen zich te slapen leggen in wellustige (*philêdonos*) harten en niet in ons. “Dan zal men bij [de demonen] zeggen”: “De Heer heeft grote dingen gedaan door hun opnieuw zijn medelijden te bewijzen”. Wij echter zullen tot hen zeggen: “De Heer heeft voor ons grote dingen gedaan. Wij zijn verheugd (*euphrainomai*)” (Ps 125,3-4), maar jullie werden verjaagd.

c. “Zie de Heer zit op een lichte wolk”, voorzeker een ziel die zich verheven heeft boven alle aardse verlangen, en “Hij zal gaan naar een Egyptisch hart, dat vroeger duister was, en de door mensenhanden gemaakte afgoden” (Js 19,1), en de slechte gedachten van de geest, zullen verbrijzeld worden.

45. Indien Christus van Herodes lichamelijk wegvlocht (cf Mt 2,14), ofschoon Hij almachtig is, dat dan de vermetelen (*propetês*) leren zichzelf niet in de bekoringen te werpen, want de Schrift zegt: “Laat uw voet niet struikelen en [de engel] die u bewaakt zal niet slapen” (Ps 120,3)¹⁵⁰.

46. De verwaandheid (*typhos*) verstrengelt zich met de dapperheid, zoals wat men winde noemt met de cypres. Wij moeten er almaar door voor werken zelfs niet met de minste gedachte te menen dat wij het goede van welke aard ook bezitten; maar laten wij de karakteristiek van dat goede nauwkeurig beschouwen en kijken of zij zich in ons bevindt en dan zullen wij inzien dat wij volledig tekortschieten. Zoek¹⁵¹ ook onophoudelijk de symptomen (*tekmêrion*) van de hartstochten, en dan zult ge bevinden dat er veel in u aanwezig zijn, die wij niet kunnen diagnostiseren, wanneer wij ziek zijn, ofwel omwille van onze zwakte, ofwel omdat ze zich reeds lang diep in ons gevestigd hebben.

47. Het is het voornemen dat God beoordeelt. Maar in de werken die binnen ons vermogen (*kata dynamin*) liggen onderzoekt Hij op menslievende wijze ook de inspanning (*ergasia*). Groot is hij die in niets tekortschiet van wat binnen zijn vermo-

gen ligt, maar groter is hij die in nederigheid de hand slaat aan werken die zijn krachten te boven gaan (*hyper dynamin*). Dikwijls beletten de demonen ons het gemakkelijkere en het nuttigere te verrichten, maar zetten er ons toe aan liever wat te moeilijk is te ondernemen.

48. Ik vind (in de Schrift) dat de beroemde Jozef zaliggeprezen wordt omdat hij de zonde vluchtte (*apostrophê*) (cf Gn 39,12) en niet omdat hij hartstochtloosheid (*apatheia*) toonde. Wij moeten onderzoeken bij welke soort zonden en bij hoeveel de vlucht een (zege)krans verwerft (cf Sir 49,15a). Want iets anders is het de schaduw te ontvluchten (*apostrophomai*) en iets anders (var. maar verhevener) toe te snellen op de zon der gerechtigheid.

49. De verduistering (*skotoun*) is oorzaak van de misstap (*proskoptein*), de misstap van de val, en de val van de dood (cf Joh 11,10). Zij die door wijn verduisterd (*skotoô*) zijn, wassen zich dikwijls met water, zij die door hartstochten verduisterd (*skotoô*) zijn, wassen zich met tranen.

50. Iets anders is verduistering (*tholôsis*), iets anders verstrooiing (*epichysis*), iets anders verblindings (*typhlôsis*). De eerste wordt genezen door zelfbeheersing (*egkrateia*), de tweede door eenzaamheid (*hêsychia*), de derde door gehoorzaamheid (*hypakoê*), en door God, die om onzentwille gehoorzaam geworden is.

51. Wij concluderen uit twee voorbeelden van plaatsen¹⁵² die de aardse zaken reinigen dat er overeenkomstig twee plaatsen bestaan voor de reinigingen van "degenen die hun zinnen zetten op het hemelse" (cf Kol 3,2). Vollerij, bij wijze van voorbeeld, noemen wij de cenobietengemeenschap (*koinobion*), die leeft volgens de wil van de Heer, die het vuil (*rhypon*) en de vetheid (*pachytês*) en de misvorming (*amorphia*) van de ziel wegschuurt. Ververij zou dan zijn het zich terugtrekken in de eenzaamheid (*anachôrêsis*) voor hen die de wellust (*lachneia*), de wrok (*mnêsikakia*) en de toorn (*thymos*) hebben afgelegd (cf Kol 3,8; 1 Pe 2,1) en vervolgens voor hen die vanuit het monasterium naar eenzaamheid (*hêsychia*) overgaan.

52. Sommigen beweren dat in dezelfde zonden (*ptôma*) hervallen veroorzaakt wordt door het ontbreken van een passende boete (*metanoia*) die een herstel (*diorthôsis*) bewerkt dat de vroegere zonden compenseert. Maar er zou onderzocht moeten worden of ieder die niet in dezelfde soort zonde hervalt, ook op een passende wijze boete gedaan heeft (*metanoëô*).

53. Sommigen zijn in dezelfde zonde hervallen, ofwel omdat

hun vroegere zonden bedolven werden in een vergeetput, ofwel omdat zij vanuit hun liefde voor het genot (*philêdonia*) menen dat God menslievend (*philanthrôpos*) is, ofwel omdat ze hun eigen heil hebben opgegeven. Indien niemand mij zou blame- ren, dan zou ik zeggen dat zij ook niet meer in staat zijn die vijand¹⁵³ in de boeien te slaan, die hen onder de knoet houdt door de tirannie van de gewoonte (cf Mt 12,29).

54. Men zou moeten onderzoeken hoe het komt dat de ziel, ofschoon zij onstoffelijk (*asômatos*) is, de wezens van dezelfde natuur (*homoousios*) die haar komen bezoeken niet pleegt te zien zoals ze van nature zijn; of het misschien niet is omwille van haar verbinding (*zeugis*) (met het lichaam), welke alleen Hij die hen verbonden heeft, kent¹⁵⁴.

55.a. Een van de wijze (*gnôstikos*) monniken vroeg mij ooit: "Zeg me toch, zeg mij, want ik wil het vernemen, welke geesten plegen het intellect (*nous*) te vernederen, en welke plegen het te verheffen wanneer wij zondigen. Toen ik verlegen zat met het probleem en mijn onwetendheid met een eed had bekrachtigd, onderwees hij die wilde leren van zijn kant en zegde: "Na in enkele woorden u een gist van onderscheiding (*diakrisis*) gegeven te hebben, zal ik u moeizaam laten zoeken omtrent de rest".

b. De demon van de onkuisheid (*tôn sômatôn*), die van de toorn (*orgê*), die van de dolle lust om te smullen (*koilomania*), die van de lusteloosheid (*akêdia*) en van de slaap zijn niet gewoon op een of andere manier de kracht van het intellect te verheffen, maar de demon van de hebzucht (*philargyria*), de heerszucht (*philarchia*) en de veelpraterij (*polylogia*) en nog andere meer zijn gewoon, het ene kwaad bij het andere te voegen. Daarom staat ook de demon van het oordelen (*krisis*) zeer dicht bij deze laatsten.

56. Indien een monnik mensen in de wereld ofwel is gaan bezoeken ofwel ontvangen heeft, en hij bij hun vertrek na een uur of na een dag door een pijl van verdriet getroffen wordt en niet eerder vreugde gevoelt, daar hij bevrijd werd van een hinder en een valstrik, dan is hij de speelbal van ijdelheid ofwel van ontucht (*porneia*).

57. Laten wij vóór alles onderzoeken vanwaar de wind waait, opdat wij soms niet betrappt worden onze zeilen in tegengestelde richting te hijsen.

58. Troost uit liefde ouderlingen die het ascetische (*praktikos*) leven leiden, die hun lichamen hebben uitgeput door ascese,

door hen een korte verpozing (*anapausis*) te verschaffen. Maar dwing jongeren, die hun zielen hebben uitgeput door zonden, zichzelf te beheersen (*egkrateōmai*), door voor hen de herinnering aan de straf op te roepen

59. Het behoort tot de onmogelijkheden¹⁵⁵ – wat we reeds elders gezegd hebben¹⁵⁶ –, dat wij ons onmiddellijk bij het begin (van het monnikenleven) geheel en al reinigen van gulzigheid (*gastrimargia*) en ijdelheid (*kenodoxia*). Maar laten we de ijdelheid niet willen bestrijden door middel van verfijnd eten (*truphê*), want toegeven (*hêtta*) aan gulzigheid veroorzaakt ijdelheid, ik bedoel bij de beginnelingen. Laten wij haar dus liever bekampen door vrijwillige beperking (*endeia*). “Want het uur zal komen, ja het is er al” (Joh 4,23) voor wie het willen, “waarop de Heer [ook haar] onder onze voeten zal plaatsen” (Ps 46,4).

60. De jonge mensen en de ouderlingen die tot het monnikenleven toetreden worden niet bekampt door dezelfde hartstochten. Want dikwijls bezitten ze geheel tegengestelde ziekten. Daarom is gelukzalig de gelukzalige nederigheid, omdat ze voor jong en oud een veilige en machtige bekering (*metanoia*) wordt.

61. Wees niet verward bij wat ik ga zeggen: weinig talrijk zijn ze, maar ze bestaan, de oprechte (*euthus*) en onschuldige (*aponêroi*) zielen, vrij van slechtheid (*kakia*) en hypocrisie (*hypokrisis*) en gluiperigheid (*kakentrecheia*), zielen voor wie alle omgang met de mensen een contra-indicatie is. Zij kunnen met de hulp van hun gids (*hodêgôn*), vanuit de eenzaamheid (*hêsychia*), zoals uit een haven, naar de hemel opstijgen en zonder dat zij behoefte hebben aan de ervaring van de verwarring en de valstrikken van het cenobietenleven.

62. Mensen kunnen ontuchtigen (*lagnos*), engelen kunnen slechten, maar (alleen) God kan hoogmoedigen genezen.

63. Ook dit is dikwijls een vorm van liefde: de naaste die ons komt bezoeken in alles te laten handelen zoals hij wil, terwijl wij intussen volledige blijmoedigheid tonen.

64. Men moet onderzoeken hoe en in hoever en wanneer en of het berouw (*metameleia*) het goede gedaan te hebben het goede vernietigt, zoals het berouw het kwade gedaan te hebben het kwade vernietigt.

65. Laten wij een groot onderscheidingsvermogen aan de dag leggen om enerzijds in te zien wanneer wij moeten weerstand bieden, en in welke omstandigheden en hoelang wij de materie

van onze hartstochten moeten bestrijden, en anderzijds wanneer wij ons moeten terugtrekken uit de strijd. Want het is soms beter omwille van onze zwakheid de vlucht te verkiezen om niet te sneuvelen.

66. Laten wij zien en in het oog houden op welk ogenblik en hoe wij door middel van bitterheid¹⁵⁷ onze gal kunnen ledigen; welke demonen ons verheffen, welke ons vernederen; welke ons verharden, en welke ons troosten; welke ons somber stemmen en welke, omgekeerd, doen alsof ze ons verlichting brengen; welke ons lui (*nôthros*) maken en welke ons gluisperig (*kakentrechês*) maken, welke ons droevig (*skythrôpos*) maken en welke daarentegen ons blijmoedig (*hilaros*) stemmen.

67. Laten we niet verstomd staan als wij zien dat bij ons begin in het strijdperk wij meer door hartstochten beheerst (*empathês*) zijn dan tijdens ons verblijf in de wereld. Want het is noodzakelijk dat de oorzaken (van de ziekten) helemaal verwijderd worden en dat daarna op die manier de gezondheid ons te beurt valt. Want daar de wilde dieren tot op dat ogenblik verborgen waren, lieten ze zich niet zien¹⁵⁸.

68. Wanneer het gebeurt dat zij die nu de volmaaktheid benaderen toevallig in een onbeduidende zaak door de demonen overwonnen worden, moeten zij alle middelen gebruiken om dat spoedig opnieuw honderdvoudig uit hun handen te rukken.

69. Zoals de winden gewoon zijn nu eens, wanneer het weer kalm is, de oppervlakte, dan weer de diepte van de zee in beroering te brengen, denk ik voor mij ook zo over de duistere winden van de slechtheid. Want van hen die door hartstochten beheerst zijn, plegen de duistere winden van de slechtheid de gewaarwording zelf van het hart (*aisthêsis tês kardias*) te teisteren, maar van hen die reeds vooruitgang gemaakt hebben, brengen ze de oppervlakte van de geest in beroering¹⁵⁹. Daarom vinden de laatsten sneller hun innerlijke kalmte terug, omdat hun hart onbezoedeld gebleven is.

70. Het is eigen aan volmaakten¹⁶⁰ in hun ziel altijd te herkennen welke gedachte uit hun geweten komt, welke van God en welke van de demonen. Want van in het begin suggereren de demonen niet al wat slecht is. Daarom is het probleem werkelijk duister en moeilijk om op te lossen. Door twee zintuiglijke ogen wordt het lichaam verlicht, en door de onderscheiding (*diakrisis*) van het zintuiglijk waarneembare en het geestelijke worden de ogen van het hart¹⁶¹ helderziende gemaakt.

Deel III

Zelfde verhandeling: Recapitulatie van al wat tevoren gezegd werd

Reeks van 15 korte spreuken (1-5a)

1. 1) Hecht geloof is moeder van verzaking (*apotagê*). Het tegenovergestelde is overduidelijk. (Trap 1)
 - 2) Onwrikbare hoop (cf Heb 10,23) is deur voor onthechting (*aprospatheia*). Het tegengestelde is zonneklaar. (Trap 2)
 - 3) Liefde tot God is basis van vreemdelingschap (*xeniteia*). Het tegenovergestelde is evident. (Trap 3)
2. 4) Veroordeling (*katagnôsis*) van zichzelf en verlangen (*orexis*) naar gezondheid brengt onderdanigheid (*hypotagê*) voort. (Trap 4)
 - 5) Moeder van zelfbeheersing (*egkrateia*) is de gedachte aan de dood en de standvastige herinnering aan gal en azijn van onze Heer. (Trap 6)
 - 6) Hulp voor kuisheid (*sôphrosynê*) is de stilheid (*hêsychia*). (Trap 15)
 - 7) Vernietiging van de brand (van de hartstochten) (*pyrôsis*) is het vasten (*nêsteia*)¹⁶². (Trap 14)
 - 8) Tegenstander van slechte gedachten is vermorzeling van de geest.
3. 9) Geloof en vreemdelingschap (*xeniteia*) zijn de dood van de hebzucht. (Trap 16)
 - 10) Medelijden en liefde geven het lichaam prijs¹⁶³.
 - 11) Aandringend (*ektenês*) gebed is de dood van lusteloosheid (*akêdia*). (Trap 13)
 - 12) Overweging van het oordeel veroorzaakt ijver (*prothymia*). (Trap 6)
 - 13) Liefde voor vernedering is genezing van toorn. (Trap 8)
4. 14) Psalmodie, medelijden en bezitloosheid (*aktêmosynê*) is wurgung van droefheid. (Trap 18)
 - 15) Onthechting aan het zintuiglijk waarneembare verwekt beschouwing van geestelijke zaken.

16) Stilzwijgen en stilheid (*hêsychia*) zijn vijanden van ijdelheid. Maar indien ge u in het middenstadium bevindt zoek dan vernedering (*atimia*). (Trap 21)

5. 17) Trieste situaties gezeten zichtbare hoogmoed, maar de van vóór de eeuwen Onzichtbare geneest onzichtbare hoogmoed. (Trap 22)

18) Van alle zintuiglijk waarneembare (*aisthêtos*) wilde dieren¹⁶⁴ is de hinde de vernietigster, van de geestelijke (*noêtos*) wilde dieren de nederigheid. (Trap 25)

Reeks vergelijkingen (56-54)

Het is mogelijk dat wij bij middel van voorbeelden uit de natuur alle geestelijke werkelijkheden duidelijk leren kennen.

6. Zoals het onmogelijk is dat een slang zich van haar oude huid ontdoet, indien ze niet in een smal hol binnengaat, zo kunnen ook wij onze oude conditioneringen (*prolêpsis*), het versletene van onze ziel en het kleed van onze oude mens (Ef 6,22) niet afwerpen, indien wij niet langs de smalle en enge weg van vasten (*nêsteia*) en vernedering (*atimia*) gaan.

7. Zoals het onmogelijk is dat de zwaarlijvige (*polysarx* = veelvlezige) vogels naar de hemel opvliegen, zo ook niet hij die zijn eigen vlees voedt en verzorgt.

8. Verdroogde modder interesseert geen varkens meer, vlees dat uitgeput werd verschaft geen rust meer aan demonen.

9. Zoals een massa gekloofd hout dikwijls de vlammen verstikt en uitdooft, daar zij veel rook verwekt, zo zet bovenmatige droefheid de ziel vol rook en maakt ze duister, en doet het water van de tranen opdrogen.

10. Zoals een blinde een ondeugdelijke boogschutter is, zo ook is een leerling die tegenspreekt verloren.

11. Zoals gehard ijzer niet gehard ijzer kan scherpen, zo redt een ijverige (*prothymos*) broeder dikwijls de nalatige (*rhaithymos*).

12. Zoals de eieren van de vogels in mest gebroed jongen ter wereld brengen, zo ook komen slechte gedachten, indien ze niet openbaar gemaakt worden, tot leven en treden naar buiten in daden.

13. Zoals paarden al lopende met elkaar wedijveren, zo sporen de leden van een goede monnikengemeenschap (*synodia*) elkaar aan.

14. Zoals de wolken de zon verbergen, zo verduisteren de slechte gedachten de geest (*nous*) en vernietigen (hem).

15. Zoals wie gevonnist werd en naar de bestraffing marcheert niet over theatervoorstellingen spreekt, zo zal wie waarachtig rouwmoedig is (*pentheô*) nooit zijn maag (*gastêr*) verzorgen¹⁶⁵.

16. Zoals armen (*penês*), wanneer zij koninklijke schatten zien, zich meer en meer bewust worden van hun eigen armoede (*ginôskô*), zo ook maakt de ziel, wanneer zij over de grote deugden van de vaders leest (*anaginôskein*), ongetwijfeld de gedachte nederiger, die ze over zichzelf heeft.

17. Zoals het ijzer, zonder dat het dit wil, zich rond de magneet gaat plaats, omdat het op een geheimzinnige wijze door de kracht van de natuur wordt getrokken, zo worden zij die gevormd werden door hun slechte conditioneringen (*prolêpsis*), door hen getiranniseerd¹⁶⁶.

18. Zoals de olijfolie de zee bedaat, ook als ze het niet wil, zo blust het vasten (*nêsteia*) de branden van het lichaam als ze het niet willen.

19. Zoals het water onder druk (*stenoömai*) naar boven loopt, zo ook stijgt dikwijls de ziel, wanneer zij door gevaren in het nauw gedreven wordt (*stenoömai*), op naar God door boete (*metanoia*) en wordt ze gered¹⁶⁷.

20. Zoals wie welriekende kruiden draagt door hun geur verklekt wordt, ook buiten zijn wil, zo wordt ook wie de geest des Heren bezit aan zijn woorden herkend en aan zijn nederigheid.

21. Zoals de zon goud laat schitteren, zo ook maakt de deugd hem die haar bezit in het oog springend (*phaneros*).

22. Zoals de winden de afgrond (van de zee) in beroering brengen, zo brengt de woede (*thymos*) meer dan alle andere (hartstochten) de geest in verwarring¹⁶⁸.

23. Zoals men niet hevig verlangt te proeven van wat het oog niet gezien heeft en waarvan men alleen gehoord heeft, zo ook bezitten zij die zuiver zijn naar het lichaam, daaruit grote verlichting.

24. Zoals wanneer dieven zien dat koninklijke wapens op een bepaalde plaats liggen, die plaats zomaar niet betreden, zo ook wordt wie gebed met zijn hart heeft verbonden, zomaar niet door de geestelijke rovers bestolen.

25. Zoals het vuur geen sneeuw voortbrengt, zo zal ook wie aardse (*enthauta*) eer zoekt niet deelhebben aan de hemelse (*ekei*).

26. Zoals dikwijls één vonk veel hout doet branden, zo is één goede daad in staat een menigte grote zonden (*ptaisma*) uit te wissen.
27. Zoals het onmogelijk is zonder wapen een wild dier te doden, zo is het ook onmogelijk zonder nederigheid vrijheidvan-toorn (*aorgêsia*) te verwerven.
28. Zoals het onmogelijk is lichamelijk (*kata physin*) te leven zonder te eten, zo is het ook voor wie wil gered worden niet mogelijk, nalatig te zijn (*amelein*) tot aan zijn dood, zelfs maar voor korte tijd¹⁶⁹.
29. Zoals een zonnestraal die door een spleet binnenvalt in huis alles verlicht, zodat men ook het fijnste stofje dan kan zien vliegen, zo toont ook de vreze des Heren, wanneer zij zich in het hart gevestigd heeft, aan dit hart al zijn zonden (*hamartêma*)¹⁷⁰.
30. Zoals de zo genoemde krabben gemakkelijk gevangen kunnen worden, omdat zij nu eens naar voren lopen, dan weer naar achter, zo kan ook de ziel die nu eens lacht, dan weer rouwmoedig is (*penthein*), dan weer wellustig leeft, in niets voordeel halen.
31. Zoals zij die zitten te dutten gemakkelijk bestolen worden, zo zij die in de nabijheid van de wereld de deugd beoefenen.
32. Zoals wie tegen een leeuw vecht, onmiddellijk gedood wordt, indien zijn oog naar elders afdwaalt, zo ook hij die tegen zijn eigen vlees vecht, indien hij dit (vlees) een adempauze geeft.
33. Zoals zij die een vermolmd ladder beklimmen gevaar lopen, zo werpen alle eer en roem en macht, die de nederigheid weerstreven, hem die hen bezit naar beneden.
34. Zoals het onmogelijk is dat iemand die honger heeft niet aan brood denkt, zo is het onmogelijk dat iemand, die ernaar streeft gered te worden, de dood en het oordeel niet in zijn herinnering oproept.
35. Zoals het water de letters (*gramma*) uitwist, zo kunnen de tranen de zonden (*ptaisma*) uitwissen.
36. Zoals sommigen, die geen water hebben, met andere middelen de letters uitwissen, zo zijn er zielen die geen tranen hebben, en door veel droefenis (*lypê*), gezucht (*stenagmos*) en somberheid (*skythrôpotês*) hun zonden uitwissen en wegschuren¹⁷¹.
37. Zoals een massa mest een massa maden verwekt, zo verwekt een massa voedsel een massa zonden (*ptôma*), slechte gedachten en onkuise dromen.

38. Zoals een blinde niet ziet om te kunnen gaan, zo kan ook een luiaard het goede niet zien en het doen.
39. Zoals hij die aan zijn voeten geboeid is, niet gemakkelijk kan lopen, zo kunnen ook zij die rijkdommen verzamelen niet naar de hemel gaan.
40. Zoals een recente wonde gemakkelijk geneesbaar is, zo overkomt de oude wonden van de ziel het tegengestelde, ze worden moeilijk om te genezen, als ze ooit zullen genezen¹⁷².
41. Zoals het niet mogelijk is dat een stervende loopt, zo is het onmogelijk dat een wanhopige gered wordt.
42. Wie wel een oprecht geloof bezit, maar zonden (*hamartia*) bedrijft, gelijkt op een aangezicht zonder ogen.
43. Wie geen geloof heeft, maar wellicht een of ander goed werk doet, gelijkt op iemand die water put en het in een doorboorde ton giet.
44. Zoals een schip dat een goede stuurman heeft, zonder gevaren de haven bereikt, indien God meewerkt, zo stijgt ook een ziel die een goede herder heeft gemakkelijk naar de hemel, zelfs indien zij zeer veel slechte daden gesteld heeft.
45. Zoals hij die geen gids heeft gemakkelijk onderweg verdwaalt, ook indien hij zeer verstandig is, zo ook loopt hij die eigenmachtig (*autexousiôs*) het pad der monniken gaat, gemakkelijk verloren, ook al kent hij al de wijsheid van de wereld¹⁷³.
46. Wanneer iemand lichamelijk zwak is en zware zonden (*ptaisma*) bedreven heeft, moet hij de weg nemen van de nederigheid en van de goede werken die haar eigen zijn (*idiôma*). Een ander heil zal hij niet vinden.
47. Zoals het niet mogelijk is dat wie zwaar ziek geweest is in een oogwenk zijn gezondheid terugwint, zo is het ook niet mogelijk plots zijn hartstochten of een hartstocht te overwinnen. Zoek een aanwijzing voor de frequentie van iedere hartstocht en iedere deugd, en gij zult uw vordering (*prokopê*) kennen.
48. Zoals zij die slijk in ruil voor goud aanvaardden, schade lijdten, zo ook zij die omwille van lichamelijk gewin over het geestelijke uitweiden en peroreren.
49. Velen hebben snel vergiffenis verkregen, maar niemand heeft snel hartstochteloosheid (*apatheia*) gekregen, want dit is een werk van veel tijd en veel verlangen (*pothos*) en van God.
50. Laten we onderzoeken welke wilde dieren of vogels tijdens de zaaitijd, welke in de tijd dat de gewassen groen staan en welke in de oogsttijd ons bedreigen, opdat wij de passende

strikken opzetten¹⁷⁴.

51. Zoals het niet rechtmatig is dat wie koorts heeft de hand aan zichzelf slaat, zo hoeft men nooit tot de laatste ademtocht te wanhopen.

52. Zoals het onfatsoenlijk is dat wie zijn vader komt te begraven onmiddellijk na de uitvaart naar een huwelijksfeest gaat, zo hoort het niet dat zij die rouwen (*penthein*) over hun zonden in de huidige tijd (*aiôn*) eer of verpozing of roem zoeken bij mensen¹⁷⁵.

53. Zoals de woningen van de burgers anders zijn dan die van de veroordeelden, zo moet de levenswijze (*katastasis*) van hen die rouwen (*euthynês*) om hun zonden totaal verschillend zijn van die van de onschuldigen (*aneuthynos*).

54. Zoals de koning niet beveelt dat de soldaat die in zijn tegenwoordigheid zware verwondingen heeft opgelopen in de strijd uit het leger geworpen wordt, maar eerder in het leger gepromoveerd wordt, zo kroont ook de hemelse koning de monnik die standhoudt tegen vele gevaren vanwege demonen.

Reeks spreuken (55)

55.a. Zintuig (*aisthêsis*) van de ziel is een van haar eigenschappen¹⁷⁶. De zonde echter is een kaakslag voor dat zintuig. Het bewustzijn (*synaisthêsis*) veroorzaakt ophouden van het kwaad of vermindering ervan. Maar het bewustzijn zelf is een product van het geweten (*syneidêsis*). Geweten is woord (*logos*) en terechtwijzing (*elegchos*) van onze engelbewaarder (*phylax*) die van bij het doopsel ons gegeven is¹⁷⁷. Daarom bevinden wij dat zij die niet verlicht werden¹⁷⁸ (*aphôtistos*) ook niet zo intens in hun zielen (door wroeging) getroffen worden voor hun slechte daden, maar veel zwakker (*amydros*).

b. Ook verwekt vermindering (*meiôsis*) van kwaad onthouding (*apochê*) van kwaad, en onthouding van kwaad is begin van bekering (*metanoia*), en begin van bekering is begin van redding (*sôtêria*) (heil), en begin van redding is een goed voornemen, en een goed voornemen is moeder van inspanningen, en begin van inspanningen zijn deugden, en begin van deugden is haar bloem. Bloem van de deugd is begin van werkzaamheid. Vrucht van de deugd is volharding (*synecheia*). Vrucht en resultaat van

een ononderbroken training is de gewoonte (*hexis*). En kind van de gewoonte is volharding.

c. Volharding in het goede is moeder van vreze (des Heren). Vreze (des Heren) brengt onderhouden van de geboden (*entelma*) voort, ik bedoel de hemelse en de aardse geboden. En onderhouden van de geboden is bewijs van liefde. En begin van liefde is een overvloed van nederigheid, (die) vrucht van hartstochteloosheid (is). En verwerven van hartstochteloosheid (*apatheia*) is volheid van liefde¹⁷⁹, namelijk volmaakte inwoning (*enoikêsis*) van God bij hen "die zuiver van hart" zijn door hartstochteloosheid (*apatheia*). Want "die zullen God zien" (Mt 5,8). Hem zij de eer in alle eeuwen. Amen.

NOTEN BIJ TRAP XXVI

1. Weer verschijnt bij Jo.Cl. een van de veel behandelde themata in de ascetische literatuur. Het Nieuwe Testament kent twee soorten "onderscheiding", die van de "geesten" (pneumata) en die "van het goede en het slechte" (kalou kai kakou). Vö p. 217.

2. Zoals dikwijls begint ook Trap 26 met een reeks definities. Deze evenwel zijn in tegenstelling met andere trappen (bijvoorbeeld 5,§2 n. 2; 22,§1; 28,§1) methodisch uitgewerkt en zonder lyriek. Ze zijn tweeërlei: drie bijzondere definities, die aan de drie trappen van het geestelijk leven beantwoorden; één algemene. Beide soorten worden verenigd in een formule die de innerlijke toestand karakteriseert van wie kan onderscheiden: "de onderscheiding is een onbezoedeld geweten en een zuiver zintuig". Hu IV p. 28. § 1a Eerste definitie die de groei van de onderscheiding (diakrisis) beschrijft in overeenstemming met de drie ontwikkelingsstrappen van het innerlijk leven, een handelwijze die we steeds bij Jo.Cl. kunnen observeren en die aan zijn uiteenzettingen een grote vlotheid verleent. Vö p. 221. Uit deze definitie kunnen we vijf dingen leren: 1) De onderscheiding maakt een groeiproces door. Ze begint met een onderzoekende blik op de eigen persoonlijkheid en bereikt haar voltooiing in de pastorale raadgeving en leiding van de anderen (31§13,14). 2) Wat in de traditie over het algemeen als onderscheiding beschouwd wordt, de "onderscheiding van goed en kwaad", is voor Jo.Cl. alleen het middelste niveau en wordt daarom ook consequent in het geestelijk alfabet daaraan toegewezen (§14c). 3) De geestelijke zintuigen zijn het orgaan, waardoor de onderscheiding wordt uitgeoefend. Hiervoor gebruikt Jo.Cl. verscheidene synoniemen: "geestelijk zintuig" (§ 1a), "zuiver zintuig" (§1a), "geestelijk licht" (phôs) naar analogie met het zinnelijk oog dat "licht" is, "ogen van het hart" (§70), "zintuigen van de ziel" (31§14). 4) De derde trap kan slechts door een "goddelijke verlichting" bereikt worden, een term die nu reeds opduikt en

ook op de volgende trappen een beduidende rol speelt. 5) Het woord "kennis" (gnôsis) heeft niet de betekenis die het bij de Alexandrijnen heeft, maar betekent een helderziend herkennen van de naaste en zijn zielstoestand. Met deze definitie bouwt Jo.Cl. een originele theorie op. Vö p. 222.

3. Zie Deel I 17.

4. Vgl. Deel II§ 1 (goddelijke wil, partieel/gemengd, tegengesteld); Deel I 35 (goede, middelmatige, hartstochtelijke wijze); Deel II§ 70 (God, geweten, demonen). Het natuurlijke (to physikon) is een gemengde realiteit, midden tussen twee extremen, gemanifesteerd door het geweten dat min of meer neutraal is. Hu IV p. 52-54.

5. Drie bijzondere definities spreken van drie graden: beginnelingen, gevorderden en volmaakten. De onderscheiding vergezelt heel het verloop van de monachale vorderingen. De natuur van die graden wordt gedefinieerd met zeer precieze termen: het eerste stadium is een kennis, het tweede een feilloos geestelijk zintuig, het derde een kennis die bestaat door een goddelijke verlichting. Iedere graad heeft een eigen object: 1. de innerlijke toestand; 2. het onderscheid tussen het werkelijk goede en anderzijds het natuurlijk goede en het kwade; 3. de verlichting van wat bij anderen duister aanwezig is. Hu IV 29.

6. §1b Een tweede algemene definitie van de "onderscheiding" geeft de algemeen aanvaarde opvatting: "het zekere begrijpen van de wil van God" met het accent op het universele (cf I, §10) en de absolute noodzakelijkheid van de zuivering van het hart. Hu IV p. 29. Cf 26 II §1-3.

Deze analyse maakt het mogelijk verschillende constanten te onderscheiden:

1. De onderscheiding is een kennis- en oordeelsvermogen naargelang van de vordering; kennis (epignôsis), zintuig (noëra aisthêsis), kennis (gnôsis) en het begrijpen (katalêpsis).

2. Zekerheid is een van de essentiële componenten van dat oordeelsvermogen: "ware", "feilloos", "goddelijke verlichting", "zeker". De onderscheiding neemt alle illusie weg en doet haar zien.

3. De onderscheiding is onlosmakelijk verbonden met de morele volmaaktheid.

Beginnelingen, gevorderden en volmaakten zijn geen graden van de onderscheiding maar van de zuivering van de hartstochten in de hartstochteloosheid (apatheia).

4. De indeling van het monastieke leven in drie etappes (cf I, § 24 motivatie; 2, §14; 4, § 5; 7, § 6) is essentieel in Trap 26 omdat het de rol is van de onderscheiding aan ieder toe te laten de graad van zijn vordering te bepalen: cf I §48 en III §47 Hu IV p. 30-32.

7. Jo.Cl. voert verscheidene mogelijkheden aan: de methode van de trapsgewijze afwendung (II §3a) waarmee men kan combineren (II §27): "een andere overschaduwung die op een eigen wijze door verrukking de geest voor Christus plaatst op een mysterieuze en onuitsprekelijke wijze in een geestelijk licht". Vö p. 222.

Die zekerheid van oordeel komt van de onthechting-hartstochteloosheid,

nederigheid, goddelijke verlichting. Hu IV p. 68 n. 4.

8. "Wie de drie hartstochten: de gulzigheid (gastrimargia), de hebzucht (philargyria), de ijdelheid (kenodoxia) vernietigd heeft, heeft ook de vijf hartstochten: de onkuisheid (porneia), de lusteloosheid (akédia), de droefheid (lypè), de toorn (orgê), de hoogmoed (hyperèphania) mede vernietigd." Ss, PD 343.

Deze leer van de drie fundamentele ondeugden (gulzigheid, hebzucht en ijdelheid) waarvan alle andere afhangen, gaat terug op Evagrius, Verhandeling over allerlei slechte gedachten, n. 1. in Geestelijke Geschriften I Mon. Cah. 34, p. 62 en Sur les pensées SC p. 148-153 (p. 153 n. 9).

Jo.Cl. alludeert hier op de noodzakelijke zuivering van de acht hoofdondeugden. Hu IV p. 28.

9. Jo.Cl. zoekt de eenvoudige principes in de actie van de demonen. Hij onderscheidt drie fundamentele soorten bekeringen, die beantwoorden aan de drie tijden van het geestelijk leven. "Nalatigheid": de demonen doen de waakzaamheid van de beginnelingen inslapen. De "hoogmoed": de gevorderden worden ijdel door hun succes. (cf de drie putten I §6 en 77). "Afgunst": de volmaakten, bevrijd van de hartstochten laten geen greep van het kwaad toe. (cf I §48; 15§53). Hu p. 47 n. 1.

10. 'omdat de grootste deugden eruit ontstaan' AdA.

11. prolêpseis 'predisposities' meestal in het meervoud in de Ladder – Hu préjugés Mc prédispositions – vormen samen wijzen van zijn en handelen van de mens als morele persoon die de radicale bekering, vereist door de monnikenstaat, verhinderen: het is zowat de "oude mens" van Paulus. Deze predisposities kunnen veroorzaakt zijn door een ervaring uit het verleden maar ze hebben het geweten zo doordrenkt dat ze als natuurlijk geworden zijn. Hu p. 54-55.

Predispositie of vrijwillige herinnering van fouten uit het verleden (I,140; II,140) Mc p. 39.

Volgens J. Gouillard, Petite Philocalie de la prière du coeur, p. 89 n. 1: "verworvenheden van herinneringen en begrippen die bewerken dat wij alles bevooroordeeld benaderen".

Zie ook Diadoque de Photice, Oeuvres spirituelles, Cent chapitres gnostiques, par. 83, p. 143. De predispositie is de macht der gewoonte geschapen door een herhaalde zonde, die aanzet haar opnieuw te bedrijven. Ze is verantwoordelijk voor de hardnekkigheid van een "gedachte" of bekering, zelfs indien men haar bewust afwijst (IV.1016C; V.1029C; VII.1092C); de ascetische inspanning moet zich op haar richten, maar het is onmogelijk zich eraan te ontrukken zonder goddelijke hulp (IV.1017A,1021C,II,68).

Zie ook Diadochus van Fotikê, Honderd uitspraken over de kennis, Mon. Cah. 21, p 139-140.

Om 'prolêpsis' te vertalen hebben wij gedacht dat 'conditionering' de betekenis exacter weergeeft dan 'predispositie' of 'vooordeel'.

12. Het "verterend vuur", dat de materie (hylè) van de hartstochten doet opbranden, komt driemaal voor in 26: I §7a (2 maal); I 40b; I §69. Vgl. I §18. Hu IV p. 75 n. 2.

13. Zie ook II 13.
14. "Avondschemering en duisternis van de ziel zijn: zorgeloosheid, vergetelheid, begeerte." Ss
15. § 9 Definities van diefstal (klopê).
16. Abt Leo van Cappadocië. Hij leverde zich over aan de barbaren in de plaats van drie andere broeders en stierf. Zijn geschiedenis wordt verhaald door Johannes Moschus in *Le Pré Spirituel*, kapittel 112 (SC, 12, pp. 163-165).
17. d.i. als zij de hartstochteloosheid (apatheia) bereikt hebben.
18. De onderscheiding als kennis gaat verder dan de eerste etappe van het geestelijk leven. Een hogere graad heft de voorgaande niet op maar veronderstelt hem. De volmaakte kan iemand anders verlichten omdat hij zichzelf werkelijk kent en dat geestelijk zintuig bezit dat hem het goede bij uitstek laat waarnemen. Zo die mensen die, aan hun hartstochten onderworpen, zich vernederd hebben of beter in een permanente staat van nederigheid verkeren en die de gezondheid hebben teruggevonden, d.i. de hartstochteloosheid bereikt hebben: zij worden door hun ervaring "verlichters" geneesheren en stuurlieders voor de anderen. Cf II §70. Hu IV p. 32.
19. § 13: Jo. Cl. beschrijft de belangrijkste gevaren van het monnikenleven aan de hand van het beeld van het varen op zee. Vö p. 224.
20. De "volmaakten" worden hier "leermeesters" genoemd. Jo.Cl. affirmeert wat "sedert Origenes een axioma is: alleen de volmaakten bezitten de bevoegdheid om anderen te onderrichten." Ir. Ha., "Les grands courants...", p. 138.
21. § 14a is de proloog van de drie geestelijke alfabetten die dwingend de eis stelt zich te werpen op de studie van de volmaaktheid. Hu IV 84.
22. Alleen de eerste catalogoog draagt de naam alfabet: hij is het basisonderwijs van het monnikenleven. Hij handelt vooral over ascese d.i. 1. de lichamelijke inspanning (kopos sômatikos); 2. de verzaking; 3. de boete. Hu IV p. 84.
23. Gehoorzaamheid is belangrijk voor heel de ontwikkeling van de monnik, maar vooral in het begin. Daarom staat ze onder A. Vö p. 36.
24. Door het afstand nemen verzwijnt de bezorgdheid. Vö p. 17.
25. Verzaking is een onherroepelijk verlaten van alle dingen (3§1), verloochening van de natuur (1§10c), een volledige onthechting (aprosatheia) (3§7), ja zelfs, een haat tegen mensen en dingen (1§1). Vö p. 16 n 5.
26. De tweede catalogoog voor de gevorderden bevat hogere deugden en over het algemeen minder negatieve. Hu IV p. 84.
27. Overwinning van de geldzucht is geen teken van volmaaktheid, maar van de toestand der gevorderden. Vö p. 126.
28. In de derde catalogoog, die voor de volmaakten, maakt de saaië opsomming plaats voor een geritmeerde litanie van formules bestemd om de totale transformatie van het wezen van de monnik te beschrijven door het goddelijk licht dat in hem woont en in het bijzonder (Δ tot X) van een nieuwe relatie met zijn lichaam, de wereld, de engelen en God. Hu IV p. 85.
29. "Voorschrift, regel en wet": Jo.Cl. definieert de Ladder als "geestelijke

stenen tafelen" (plakes pneumatikoi 1 §3).

30. Dit beantwoordt aan de levenswijze van de hesychasten: de liefde is een volmaakte liefde, Christus is niet alleen het voorbeeld, maar woont in ons (endêmia), de hartstochtloosheid heerst, de rijkdom van de kennis verheft ons, ja we staan op gelijke hoogte met de engelen. Vö p. 280.

Zulke catalogen waren bij de asceten schering en inslag. Johannes de Kleine

34: Abt Johannes zei: Ik wil dat men zich wat van alle deugden eigen maakt. Derhalve moet men elke dag bij het opstaan een aanvang maken met iedere deugd en elk gebod van God, in zeer grote volhardig (hypomonè), met vreze en lankmoedigheid, in liefde tot God (agapê theou), met alle ijver van ziel en lichaam en in veel nederigheid (tapeinôsis), standvastig in de kwelling van het hart en in de waakzaamheid, in veel gebed en voorbeden voor anderen gepaard met zuchten, in reinheid van tong en in bewaking van de ogen, onder beledigingen niet vergramd, in vredelievendheid en zonder kwaad met kwaad te vergelden, geen acht slaande op het feilen van anderen, zijn eigen graad niet onderzoekend omdat men onderaan de schepping staat, in verzaking (apotaxis) aan de stof en de zaken van het vlees, in kruis, in strijd, in armoede van geest, in goed voornemen en geestelijke training, in vasten, in inkeer en gewezen, in de strijd tegen de bekoring, in onderscheidingsvermogen, in reinheid van ziel, in goede nuttiging (?), in rust wat betreft het handwerk, in nachtelijk waken, in honger en dorst, in koude en naaktheid, in gezwoeg, zijn eigen graf reeds afsluitend als ware men reeds gestorven, omdat men het ervoor houdt dat de dood elk uur voor de deur staat. VS, Mon.Cah. 10-11, p. 113-114.

31. Uitdrukking van Evagrius ontleend aan Gregorius van Nazianze (Or. VI,2 PG 35, 724A) om de beweging van het gebed uit te drukken (Ir.Ha, Leçons...p. 68.) Hu IV p. 85.

32. Δ en Ε: het gaat hier niet om beeldspraak maar om werkelijke mystieke ervaring. Vö p.264.

33. Van Evagrius: over de noodzakelijkheid het gebed te beveiligen tegen rovers (Ir.Ha, Leçons...p. 46-48).

Jo.Cl. stelt het werken van God voor met het beeld van het licht. In trap 28 wordt het gebed gedefinieerd als "verlichting van de geest". Zie ook 28 § 47-52. Vö p. 241.

34. De uitdrukkingen het lichaam "overwinnen" (nikaô) (15 § 80), "doden" (nekrôsis) (15 §4b) en "vluchten" (phygê) 25 §14d moeten ons niet doen geloven in een essentiële verloochening van het lichaam. Hu IV p. 56.

35. Van Evagrius (presbys-presbyteros) "De priester bij uitstek is de 'theoloog', de ziener van de heilige Drie-eenheid, die het ware gebed bereikt heeft" (Ir.Ha, Leçons... p.110. Hu IV p. 85.

36. Wie in het gebed tot een zeldzame hoogte gestegen is, is een geweldenaar van God en behoort tot de groep van hen die de hemel met geweld bestormen. Vö p. 246.

37. In bezit van de hartstochtloosheid is de mens heer van zijn hartstochten en verheven boven de demonen. Geheel zijn wezen is getransformeerd. De geest is verheven boven de natuur, de zintuigen zijn hem onderworpen en

het vlees is de onvergankelijkheid deelachtig geworden (29 §1).

38. Twee vragen:

1. Wat is de betekenis van de aanwezigheid van deze catalogen in Trap 26? Als catalogoog, die heel de monachale levenswijze (*monadikê politeia*) bestrijkt, bevestigt deze tekst het recapitulatief en scharnierkarakter van dit hoofdstuk, waar de vroegere elementen verzameld worden en geschikt in een samenhangend geheel dat de grote lijnen van het ascetische (*praktikê*) en het contemplatieve leven blootlegt en articuleert en de volgende ontwikkelingen schetst. In die zin gelijkt hun bedoeling op die der recapitulaties maar in een andere vorm. Anderzijds bevestigt dit alfabet opgebouwd volgens de driedeling van de vorderingen van de monnik het belang van deze veelvuldig voorkomende indeling in Trap 26.

2. Wat is de zin van dit geestelijk alfabet? Deze vorm gaat terug op een stevige traditie in de oudheid. Hier evenwel schijnt het alleen een illustratief karakter te hebben bij "onderwijs". Het alfabet is geen mnemotechnisch middel want de beginletter staat los van het volgende woord. Het principieel van de compositie van iedere catalogoog is ook niet duidelijk. Die alfabetten hebben hun fabricagegeheim nog niet prijsgegeven. Hu IV p. 85-88.

39. In deze uitdrukking heeft het woord "slijk" (klei, leem) achtereenvolgens een beperkte en algemene betekenis: "door het slijk" (de lichamelijke ziekte) het slijk (het seksuele instinct) zuiveren. Hu IV p. 59 n. 2. Transfiguratie door ascese is de betekenis van deze uitdrukking. Hu IV p. 60 n. 4.

40. "In ons bevindt zich het geestelijk zintuig, als met de geest verbonden in iedere mens. Maar het is niet in ons, wanneer het door hartstochten verduisterd is bij degenen die aan hartstochten onderworpen zijn, en niet werkzaam is en ongekend." s S

Alleen in trap 26 vindt men de uitdrukking "geestelijk zintuig/inzicht" (*noëra aisthêsis*) in de betekenis van onderscheiding in §1; I §17. "Geestelijk zintuig" en "zintuig van het hart" (§ I 18) lijken synoniem. Hu IV p. 34.

41. Volgens Antonius is het inzicht van het intellect afhankelijk van de zuiverheid van de ziel; Jo.Cl. ignoreert dit niet. Ir.Ha, *Théologie* p. 393v.

42. "Gij zult een goddelijk zintuig vinden". Enkele hss van de LXX lezen *aisthêsin* i.p.v. *gnôsin* (kennis) (M.Harl). "Geen enkele uitgever of vertaler (behalve de Russische) heeft dit citaat geïdentificeerd." Ir.Ha., *Théologie* p. 394.

Origenes is de eerste om op deze tekst (en Hb 5,14) zijn leer te bouwen dat de mens naast zijn zintuiglijke kennis een goddelijke kennis kan bereiken. Cf K.Rahner. *Le début d'une doctrine des cinq sens spirituels chez Origène*. RAM pp.113-145, J. Daniélou, *Platonisme* p. 225-226. Hu IV P. 36.

43. Hier legt Jo.Cl. de voorwaarden uit voor de geboorte van het geestelijk zintuig: de geest moet helemaal vergeestelijkt worden, d.i. moet zich zuiveren van al wat niet van hem is, terwijl de uiterlijke zintuigen hun werking beëindigen. De normale menselijke conditie is geestelijke ongevoeligheid (*anaisthêsia*) en lichamelijke gevoeligheid. Door de ascese verinnerlijkt zich de gevoeligheid in een beweging dood-verrijzenis. Deze termen worden omgekeerd: het verschijnen van het geestelijk zintuig

(noëra aisthêsis) gaat vergezeld van een lichamelijke ongevoeligheid (anaisthêsia). Hu IV p. 35. Vandaar de dubbelzinnigheid van de term ongevoeligheid bij Jo.Cl. Geestelijke ongevoeligheid is een hoofdondeugd, het is het geestelijk zintuig in necrotische toestand (17 §1), synoniem van verblinding, afwezigheid van onderscheid (§7b). Lichamelijke gevoelloosheid is vrucht van de zuiverheid en bron van zaligheid (15 §5). Hu IV p. 63 n. 1.

44. Jo.Cl. onderscheidt hier 5 graden in de genade naargelang men dichter bij God staat. Deze progressieve classificatie – die volgt op de voorwaarden voor het ontstaan van het geestelijk zintuig – affirmeert een voortdurende samenwerking tussen God en de mens, tussen de genade en de “intentie volgens God”, samenwerking die zich uit in een ervaren van God door “het goddelijk zintuig” (theia aisthêsis). Hoe meer de monnik God nadert, hoe meer hij zijn wil onderkent, hoe meer ook de genade hem helpt die wil te volbrengen. Hu IV p. 76.

Voor “genade” bestaan er naast de genoemde een hele reeks benamingen: “verlichting” (ellampsis), technische term gereserveerd voor de volmaakten, “inwoning” (enoikeiôsis), “inwerking” (energeia), “medewerking” (synergeia), zelden “genade” (charis). De “vertroosting” (paraklêsis) staat in onmiddellijk verband met de mystiek der tranen. Zie haar definitie 7§53. Hu IV p. 76 n. 1.

45. “Het is nodig erop bedacht te zijn dat niet altijd en ook niet op dezelfde manier dezelfde middelen voor dezelfde mensen of voor allen nodig zijn en passen. Bijvoorbeeld: het vasten is een geneesmiddel dat van hartstochten reinigt, indien het privaat en op zichzelf voltrokken wordt. Maar in een samenkomst en in feestvergaderingen is het een vergif dat op velerlei wijzen de ondergang bewerkt van wie het gebruikt door of aan anderen aanstoot te geven of door schade te brengen aan de man zelf die er prat op gaat, zich opblaast en geprikkeld wordt.” sS

46. “Ik heb gezien” is hier de inleiding van een parabelverhaal over twee geneesheren: twee geestelijke vaders. Hu. II p. 108 n. 2.

47. Aangezien eenzelfde therapie een tegengesteld effect kan hebben wordt van de geestelijke vader grote bekwaamheid verwacht. Vö p. 45.

48. “Met ziekte van het oog van de ziel meent Jo.Cl. mijns inziens de hartstocht van de slechte gedachten in de geest. De geest is immers het oog van de ziel. Tot de genezing van die ziekte draagt bij het vermijden van sociaal contact en de stilheid (hêsychia), juist zoals ook de veelpraterij alleen verstrooidheid pleegt te veroorzaken.” sS

49. Jo.Cl. geeft de voorkeur aan hen die in hun strijd om de deugd hun natuur moeten geweld aandoen. Ook in de ascese geldt de psychologische wet: men bewaakt als een schat wat men met zweet heeft verworven. Over de superioriteit van de deugden met ‘zweet’ verworven cf 26 I §26; 8 §31, (836B; 24§8. Hu IV pp.55 en n.6).

50. “als onze persoonlijkheid gevormd is”. Hu IV p. 54.

51. De engelen zijn licht voor de monniken niet alleen als helpers voor hun opstijgen, maar vooral als model. “Gelijk aan de engelen (isaggelos)” is niet

dat mensen engelen kunnen worden, maar dat hun hartstochtloosheid–liefde hen doet delen in de functies van de engelen: liturgie, voorspraak, Godschouwen. Jo.Cl. is hier afhankelijk van Evagrius aan wie hij de term ‘isaggelos’ ontleent. cf A.Gu “Kephalaia” p. 251; I.Ha, “Leçons” p. 7,59,144; “Noms” p.145v; A.Gu, o.c.p. 106-107,250-252,283-284.

52. Drukt goed het zelfbewustzijn en het verantwoordelijkheidsgevoel van de hesychasten uit en de waarde van hun zending.

53. In deze parafrase van Mt 6,23 definieert Jo.Cl. de functie van de monastieke staat: licht voor het mensdom (hoi kata kosmon). De individuele monnik moet zich inspannen geen aanstoot te geven, maar de monastieke staat (monadikè politeia) is “licht voor alle mensen” en zo prototype van de mensheid. Hu IV p. 40.

54. “‘Tegen de drie’: de genotzucht, de hebzucht en de ijdelheid.’ Met de drie’: de zelfbeheersing, de liefde en de nederigheid. De genotzucht wordt weggenomen door de zelfbeheersing, de hebzucht door de liefde, daar zij mededelend en vrijgevig is, en de ijdelheid door de nederigheid, daar zij niet praalt en een afkeer heeft van eer.” sS

55. Opmerkelijk is hoe in de trap van de onderscheiding met nadruk herhaald wordt de noodzakelijkheid om zijn inspanningen te concentreren op de strijd tegen de drie vijanden, bij middel van de drie deugden en gewapend met de H.Drie–eenheid en op de noodzaak de hoofddeugden te verwerven waarvan alleen God de pedagoog en verschafter is (§42-44) Hu IV p. 77. Jo.Cl. zelf preciseert niet wie die drie vijanden, drie deugden en die hoofddeugden zijn. Hiervoor zijn we aangewezen op scholia. Hu IV p. 78.

56. §§ 29- 31: Jo.Cl. doet een poging om het ontstaan van de hartstochten en hun onderlinge samenhang te analyseren en te begrijpen. Hij zoekt de oplossing bij de woestijnvaders die hun gezag halen uit hun hartstochtloosheid (§29c). Zij leren dat er geen orde is in het irrationele, het kwaad. Hu p. 44 v.

57. Jo.Cl. ignoreert Evagrius, Prakt., die hij kent (14§8), die een duidelijkere oplossing voorstelt, maar die hij verwerpt omwille van zijn veroordeling. Hu p. 44 n. 2. A.Gu. Kephalaia, p. 164 n. 137.

58. De opstapeling van de bewijzen – voorbeelden is wellicht bedoeld om ze te ridiculiseren, want Jo. Cl. vindt ze waardeloos voor wie handelen in eenvoud des harten. (Vgl. 15 §74). Hu p. 45.

59. Jo.Cl. geeft een bondige samenvatting. Zie ook 23§12. Vö p. 150.

60. Verstoktheid des harten en ongevoeligheid zijn niet identiek. Vö p. 129 n. 1.

61. Jo.Cl. erkent twee grote categorieën hartstochten: zij die komen van de drang naar wellust (philêdonia of hêdonê) – de vleeselijke hartstochten – en degenen die hij aanduidt met soortnaam “slechtheid” (ponêria) – geestelijke hartstochten. Deze indeling in lichamelijke en geestelijke hartstochten is een poging tot simplificatie. Hu IV p. 47v.

62. “Verlangen naar God” (pothos Theou) komt overeen met het verlangen de wil van God te kennen en te volbrengen. Hu IV p. 65.

63. Deze veroordeling is een cliché uit de monastieke literatuur, die men niet moet zien als een *laudatio temporis acti*. Ir.Ha schrijft hierover: "De asceten die weigerden welk individu dan ook te oordelen, waren pessimistisch in hun oordeel over gemeenschappen (...). Dit pessimisme vloeide voort uit nederigheid, want ieder achtte zich slechter dan zijn gedegenereerde tijdgenoten, en uit *caritas*, omdat zij de zwakheden van anderen als die van zichzelf beschouwden" (Ir.Ha. OCA 132, p. 53). Dit verklaart de tekst van Jo.Cl.: indien de huidige generatie geperverteerd is omdat zij meer vertrouwen stelt in een uitgeput lichaam dan in de nederigheid van het hart (§32), laten wij dan, omwille van diezelfde nederigheid, de monniken die aan het einde van hun krachten zijn niet pervers noemen (§33). Het strenge oordeel over een gemeenschap wordt begrip en broederlijke tegenover personen. Hu IV p. 71 n. 2.

64. Het algemeen principe (§ 163) geldt in het bijzonder voor de rouwmoedigheid. Vö p. 181.

65. Jo.Cl. waarschuwt tegen de absurditeit van een letterlijke interpretatie van de Schrift en affirmeert dat het nutteloos en gevaarlijk is zijn lichaam in ascese uit te putten. De werkelijke versterving is het werk van God (§ 42 en §16). Echte ascese moet ondergeschikt zijn aan de nederigheid. In dezelfde lijn weerspreekt Jo.Cl. de "Vaders" die leren dat "de lichamelijke inspanning de weg is naar de nederigheid" (25§59). Hu IV p. 73 n. 1.

66. Zo ook Synklêtikê 8: "Als ziekte ons kwelt moeten wij niet treuren... dat alles geschiedt namelijk om onze begeerten te zuiveren". VS, Mon. Cah. 10- 11, p.253. Vö p. 175.

67. "Ik heb gezien" is hier inleiding van een parabel: over de twee zaaiers: versta twee geestelijk vaders. Hu II p. 708.

68. Vgl. III§47 en 49. Hu IV p. 71, n. 1.

69. "Jo. Cl. bedoelt de hoogmoed (*hyperêphania*), waardoor de duivel ten val gekomen is." sS

70. "Jo. Cl. bedoelt door de inwerking (*energeia*) van de Heilige Geest of door het verlangen (*pothos*) naar God, dat onuitdoofbaar in de harten van de godliebende mannen bewaard wordt." sS

71. 1=§39; 2=§40; 3=40b "de demonen trekken..."; 4=40c; 5=40d. AdA p. 307-308.

72. Het niet bewustzijn van de "naaktheid" karakteriseert de toestand vóór de zondeval. (cf 24§7). Zie ook het beeld van de "tunieken van dierenhuiden" 15§76b. Hu IV p. 80 n. 1.

73. Volgens Jo.Cl. behoort het kwaad niet tot de natuur zoals God haar geschapen heeft. Zie ook (II§ 41; 24§15) en Bas. Caes. Reg.fus. 2.

74. De deugden – waaronder geloof, hoop en liefde – liggen dus in het verlengde van de essentiële instincten van de mensheid. Op deze drie deugden zijn begin (III§1) en einde van het monastieke leven gegrondvest (30§1). De menselijke natuur draagt in zich een fundamentele geschiktheid voor een participatie aan het goddelijk leven. De hartstochten ontstaan doordat de mens de diepe tendensen van zijn natuur doet afwijken van hun doel. Hu IV p. 51 n. 3 en 52 n. 1.

75. "Medelijden" is een onderdeel van de liefde die onmiddellijk volgt. Hu IV p. 51.

76. "Natuur" (physis) betekent soms de natuur in haar oorspronkelijke staat van goedheid (I§41; II§41) maar meestal de natuur geperverteerd door de hartstochten. Dan zijn de deugden hoger dan de natuur. Die deugden zijn zuiverheid, afwezigheid van toorn, nederigheid enz. (I§41b), waaraan de constitutieve eigenschappen van de natuur beantwoorden (II§41). Deze deugden overtreffen de natuur verdeeld door de zonde om de mens in zijn ware natuur te herstellen. De nadruk die Jo.Cl. legt op de ingeboren goedheid van de natuur heeft als doel uit de geest van de monniken te bannen dat de deugden onbereikbaar zijn. Hu IV p. 52 n. 1.

77. "Leermeesters van de zuiverheid zijn Elia en Johannes de Voorloper (= de Doper) en Johannes de Theoloog (= de evangelist); van de zachtmoedigheid Mozes en David; van het gebed het Woord van God zelf en de engel die verschenen is aan Antonius en Pachomius; vervolgens van het vasten Mozes en de Heer zelf; van het waken velen die daaruit ook rouwmoedigheid verworven hebben; van de nederigheid het Woord van God die in ons midden arm was en ons vlees heeft aangenomen, de Verlosser van allen." s

78. "Telg van de dolle lust om te smullen noemt hij de onkuisheid (porneia), daar zij wordt geboren uit de gulzigheid." s

79. "Onderscheiding bij de beginneling is de ware kennis van zijn innerlijke toestand" (§1a). Maar wie het monastieke leven begint kan niets over zichzelf weten dan dat hij alles te leren heeft. De onderscheiding laat hem 'werkelijk' zien dat hij zijn bekering, de ommekeer van heel zijn wezen niet kan bewerken, indien hij niet aan zijn eigen wil verzaakt. Het is dus door een daad van onderscheiding dat een beginneling zich overgeeft aan het oordeel van een geestelijke vader, om het monastieke ambacht te leren. Jo.Cl. drukt dit paradoxaal principe van de ascese uit in een beroemde formule, die "voor hem de grootste lof betekent van de gehoorzaamheid" (Ir. Ha, Direction p. 197): "Gehoorzaamheid is afzien van onderscheiding wegens rijkdom aan onderscheiding" (4§4). Hu IV p. 31 en n. 4.

80. De vergelijking van het monastieke met het aanleren van een ambacht is klassiek (cf Cass. Coll. II,11). De geest van onafhankelijkheid, verwant met de eigengereidheid (autareskeia) is weigering aan zijn eigen wil (idion thelêma) te verzaken, en dus bron van alle illusies op de enge weg van de verzaking. Hu IV p. 31 n. 4.

81. "Het vasten en de gehoorzaamheid." s PD p. 343.

82. In het goeddoen onderscheidt Jo.Cl. drie trappen.

83. De verdeling van het monastieke leven in drie etappen – er zijn drie motieven voor de anachorese (1§24); drie graden in de verzaking (2§14), in de gehoorzaamheid (4§5), in de rouwmoedigheid (7§6) – wordt essentieel in trap 26, omdat het de rol van de onderscheiding is aan iedereen de juiste graad van zijn vordering te laten kennen. Daarom volgen zoveel ontwikkelingen een driedelig schema: I§4, 14, 48, 51, 63 en 54, enz. Zie ook III§47: "en gij zult uw vorderingen kennen." Hu IV p. 31.

84. "Waken over gedachten" is het verdedigingswapen van de ascese (praxis), "bewaren van de geest" dat van de contemplatie van de geest. Deze laatste uitdrukking zal in de spiritualiteit van de hesychasten de waakzaamheid betekenen eigen aan het gebed zonder verstrooidheid. Hu IV p. 39 n. 3. "Bewaken van gedachten is het afweren van de beelden en de aanvallen van de gedachten bij middel van het gebed. Bewaren van de geest is de geest bewaren vrij van gevangenschap, en niet weg te rukken van de gedachten aan God. En naarmate de geest de gedachte voor is, in die mate is de bewaking en de bewaring van de geest beter en sterker. Geest noemen wij ons denkvermogen (dianoëtikon), nl. het oog van de ziel. Gedachte noemen wij dat wat door de geest voorgesteld en ingeprent is. Bewaring van de geest is hem helemaal ontoegankelijk bewaren voor aanvallen, daar de eerste aanval van de geest onmiddellijk is. Bewaking van gedachten is het afweren van de beelden door de aanval ingeprent, zodat het volstrekt duidelijk is dat het eerste hoger staat dan het tweede." s
85. De drie wapens om de "slechte gedachten" (logismos) te verdrijven worden hier abstract voorgesteld, als een klassieke catalogoog, die echter alleen in de Ladder voorkomt. Het tweede is traditioneel sinds zijn systematisering door Evagrius in zijn *Antirrheticus* (cf DS IV col 165v). Het derde wapen is voorbehouden aan de volmaakten (Zie volgende noot: scholion 61 van Marcus de Kluzenaar). Deze drie zijn geplaatst onder de titel: bewaking van de gedachten en bewaring van de geest (§ 50). Hu IV p. 77 n. 1.
86. "De eerste verdediging is die van de zwakken. Daar zij in het geheel niet kunnen weerstaan aan hun vijanden, ontlopen zij hen door het gebed. De tweede is die van de strijders die door ascese en door verstandige tegenspraak de vijanden overwinnen. De derde verdediging is die van de contemplatieven (theôrêtikos), die opgetild door de beschouwing (theôria), voor hun tegenstanders ongrijpbaar zijn, en om zo te zeggen, onoverwinnelijk." sS
87. De tegenstelling "lichaamloos-lichamelijk" (asômatos-sôma), ook onder de vorm "onstoffelijk-stoffelijk" (ahylos-enhylos) (26 I §73; §30), komt vaak voor bij Jo.Cl. en dekt volledig de tegenstelling tussen "slijk" (pêlos) en "beeld" (eikôn). Hu IV p. 58 n. 2.
88. "allophyloi" betekent in de allegorische taal geërfd van Origenes, de vijanden van het geestelijk leven, Egyptenaren... Ir Ha., Leçons p 58. Hu p. 74 n. 3.
89. "Door te overtuigen geen aalmoes te geven veinst hij de nederigheid, onder voorwendsel het behagen der mensen te ontvluchten." sS
90. De idee dat de demonen strijdend tegenover elkaar staan is gebaseerd op de innerlijke ervaring dat een hartstocht verdreven wordt door een andere die subtieler en intellectueel is. Hu p. 47 n. 3.
- Tegenover de traditie zet Jo.Cl. zijn eigen mening. Vö p. 191 n 1.
91. Jo.Cl. legt de nadruk op de inspanning (ponos/ergasia), beginstadium dat men niet kan overslaan. Voor de geestelijke ontwikkeling geldt het principe: "laten we op ieder ogenblik zoeken wat geëigend is voor dat

ogenblik (§59a)" en de vermaning: "laten we wat aan een bepaalde tijd behoort niet zoeken vóór die tijd". Uit de inspanning komen de deugden voort (1§19; 8§2; 4§121; 25§33; 26§24). Daarom moet de monnik uithoudingsvermogen hebben (I §49). Jo.Cl. legt daarbij de nadruk op het "doen", het "verdragen" (§26; 27§47). Vö p. 193v. Het doen van de mens wordt door de hulp van God voorafgegaan, een typisch oosterse synergistische houding. Vö p. 195.

92. "Bemerkt de nauwkeurigheid van Jo.Cl.: Indien door u, zegt hij, het wilsbesluit en het verlangen niet vooraf als fundament gelegd werd, kan ook de medewerking van God niet volgen." sS

93. De "(gunstige)tijd" (kairos) bekleedt een belangrijke plaats in de onderscheiding. Men kan zeggen dat zij essentieel de kunst van aanpassing is aan de omstandigheden, zoals uit de algemene definitie blijkt: "de zekere kennis van de wil van God in alle tijden, plaatsen, omstandigheden" (I§1b). In negatieve zin behoort de "tijd" tot de waakzaamheid (III §50; 15§76c; 27§3). Positief is de eerbied voor de gunstige tijd hetzelfde als het openstaan voor de wil van God. Steunend op Prediker toont Jo.Cl. dat de onderscheiding erkent wat "eigen is aan iedere tijd" d.i. de wil van God volgens de omstandigheden en naar de maat van de geestelijke vooruitgang. In deze twee betekenissen is het thema van de "tijd" nauw verbonden met het thema van de drie graden en dus met het begrip "vooruitgang". Indien men "voortijdig" zoekt naar wat aan een bepaalde tijd behoort zal men op het juiste ogenblik niet oogsten wat tot dat ogenblik behoort (§59b). (Jo.Cl. wil hen waarschuwen die op zoek zijn naar mystieke genaden die een gave Gods zijn, maar geen doel van het geestelijk leven). Hu IV p. 70.

94. De "tijd" (kairos) is ook instrument van de goddelijke pedagogie. De teksten die de eerbied aanbevelen voor "de gunstige tijd" vermelden haar steeds: §60; 4§119; 7§57 "met opzet" (oikonomikós). De oikonomia betekent tegelijkertijd de wil van God, zijn plan met de mens en het ingrijpen waarmee Hij hem toelaat dit te realiseren: het in werking stellen van de goddelijke wil (theion thelêma) door de genade. De uitdrukking goddelijke pedagogie vinden we in II §44a en 20§9. Hu IV p. 71.

95. Zie ook 5§22.

96. Als principe voor de ethiek geldt in het algemeen dat een werk slechts waardevol is als de dader in zijn binnenste een groei van de nederigheid ervaart. Vö p. 181.

97. Deze zin is een duistere uitspraak. Misschien is de betekenis: het is een wet van iedere morele vooruitgang dat naarmate men de volmaaktheid benadert, men ook meer gevoelig wordt voor de minste onvolmaaktheid in zichzelf en ook beter bekwaam wordt om een onderscheid te maken tussen goed en kwaad zonder zich te vergissen. Hu IV p. 39.

98. Door "charisma" verstaat Jo.Cl.: de buitengewone gave van contemplatie, "geestelijk vaderschap", cardiognosie (§53), "theologie". Charisma en goddelijke verlichting gaan samen en behoren tot de volmaakten. Vgl. §14de; §64; §74. Hu IV p. 74 n. 2.

99. Een eerste lectruur doet denken aan een relatie van identiteit en niet van

tegenstelling tussen het eerste en tweede lid van de vergelijking. De betekenis is deze: in het eerste lid gaat het over de vernietiging van de hartstochten (dubbele betekenis van 'hylê' 'bos' en 'hartstocht') door de genade (pyr, vuur) hoe gering ze ook is; in het tweede lid over de vernietiging van de ascese (kopos) door de hoogmoed (opê) hoe gering ook. Alleen de vergelijking met andere teksten, waar dezelfde idee wordt uitgedrukt (Recapitulatie §26 en 16§23) en de kennis van de juiste symbolische betekenis van 'pyr' (vuur) en 'hylê' (hout) in het vocabulaire van Jo.Cl. beletten een misinterpretatie van deze spreuk die een van de meest gecondenseerde formuleringen bevat van zijn geestelijke leer. Hu VI p. 104 n. 2.

100. "De ziel is iets onstoffelijks, het lichaam is iets stoffelijks. Niets is dus zo tegengesteld aan de ziel als het lichaam. Het eerste is onstoffelijk en opwaarts strevend; het tweede sleurt naar beneden door de zwaarte van de stof en het gebeurt dat het in velerlei opzicht hinderlijk wordt voor de ziel. Of zo: niets vertroebelt zo de geest en maakt hem volledig blind als de onreinheid van het vlees, die het ten deel valt uit de onreinheid van de slechte lusten." s

101. "Jo.Cl. noemt de dood een "(ver)scheiden". Zij die hun zinnen op het hemelse gezet hebben, stijgen, wanneer zij van hun lichaam scheiden (chôrizomai) met hun ziel naar de hemel. Zij die hun zinnen gezet hebben op de wereld van de hartstochten, gaan na de dood naar de hel (hades). Geen tussenplaats, d.i. op deze wereld, blijft er na die scheiding (chôrismos) over." sS

102. Voor Jo.Cl. is lichaam en ziel onverbrekkelijk de menselijke natuur. Hij staat er verwonderd over dat de ziel kan voortleven zonder het lichaam, waarin zij 'het zijn ontvangen heeft'. Hu IV p. 56.

103. "'Moeders' noemt Jo. Cl. de hoofddeugden (liefde, geloof, hoop), die de andere deugden (vasten, stilte, eenzaamheid, aalmoes...) voortbrengen. 'Dochters' noemt hij de deugden die ontstaan uit de hoofddeugden. Deze ontstaan uit God zoals de tegengestelden uit het tegengestelde. En met betrekking tot de ondeugden ligt het evenzo: de algemene ondeugden (losbandigheid, geldzucht, ijdelheid) verwekken de andere. En zoals de Heer de eerste verwekt, zo de duivel de laatste." s. PD p. 343.

104. = de communiteit verlaten om in de eenzaamheid te gaan leven. AdA. parafrazeert: "...(God) verbiedt aan hen die tegen de zuiverheid gezondigd hebben in het monasterium zich terug te trekken in de eenzaamheid uit vrees dat zij niet voldoende kracht en moed hebben om er alleen de demonen te bestrijden en hun lafheid en hun onmacht hen tot wanhoop zou brengen en dat zo de laatste dwaling van hun geest erger zou zijn dan hun eerste val...".

105. de laatste dwaling = de hoogmoed; de eerste val = de onkuisheid.

106. De approximatieve equivalentie van "het werkelijk goede"(kyriôs agathon), "wil van God" (thelêma Theou), "volgens God" (kata Theon) enerzijds en "doel" (skopos), "intentie" (prothesis) met "verlangen" anderzijds toont dat het enig belangrijke werk, het werkelijk goede erin

bestaat zijn intentie in overeenstemming te brengen met God: de innerlijke bekering (cf Rom 12,2). Hu IV p. 63.

107. De rol van de "definities" waarmee trap 26 begint is beslissend om zijn structuur te bepalen, wanneer men het begin van het tweede deel vergelijkt met de "algemene" (katholikôs) definitie van de onderscheiding als "kennis van de wil van God in alle tijden..." (I§1b). Immers, de formule die dit tweede deel begint maakt de synthese tussen de "algemene" definitie en de definitie die het eerste deel oriënteert: aan de kennis van "wat slecht is (enantion) en gemengd (sygkekrammenon)" (II§1a), beantwoordt "het geestelijk zintuig dat een onderscheid maakt tussen het bij uitstek goede, het natuurlijk (physikon) goede en het tegendeel (het kwade) (enantion)". De kennis van de wil van God, waarnaar de monniken streven (II§1a) valt samen met het bij uitstek goede (I §1a). Samengevat, de verdeling in twee delen beantwoordt aan de ontwikkeling van de twee definities van de onderscheiding: de ene particulier, de andere algemeen. Het tweede deel herneemt gedeeltelijk de stof van het eerste deel maar in een globaal, meer synthetisch perspectief. Indien het eerste deel zich concentreert op de analyse en de klassering van de gegevens van de ascese op psychologisch en moreel niveau, behandelt het tweede deel de problemen op theologisch en mystiek gebied. De onderscheiding legt onder verholde en complexe verschijningsvormen de band tussen ascese en contemplatie. Hu III p. 23.

108. Jo.Cl. poogt een eenvoudige methode te presenteren om de wil van God te leren kennen: de nederigheid: de eigen wil versterken en zich toevertrouwen aan het oordeel van anderen. Hu IV p. 66-57.

109. "Zij moeten sterven aan hun eigen voldoeningen en verlangens en er zich van verwijderd houden." s

110. Bij de onderscheiding is het subjectivisme (autareskeia) zeer gevaarlijk. Hu IV p. 67.

111. "gevarieerd" (poikilos): in de geestelijke strijd leidt het gevarieerde naar verstrooiing en zelfs naar innerlijke verdeeldheid (§24) en belemmert de oprechtheid van hart (II §7). Hu IV p. 67 n... 1.

112. In §3 spreekt Jo.Cl. van drie meer persoonlijke methoden gereserveerd voor hen die een zeer zeker oordeel hebben en gevorderd zijn in hun geestelijke ontwikkeling. Zij bestaan alle drie in onmiddellijke kennis van de wil van God (hetzij 1) door het gebed, hetzij 2) door de gebeurtenissen, hetzij 3) uit de medewerking van God. Hu IV p. 67-68.

113. In een mystieke dialoog. Hu IV p. 68.

114. Namelijk: de volmaakten. Hu IV p. 68.

115. De betekenis van "op de tweede wijze" is onzeker. Wellicht wijst deze "tweede manier" globaal naar de directe middelen (cf phôtismos = verlichting) om de wil van God te kennen. Hu IV p. 56 en p. 68 n. 2.

116. Vertaling van 'zêtêteos para Kyriôi'. PG var. 'zêteitai para Kyriou': "wordt door God naar de intentie gekeken".

117. Het algemeen principe (II §9) geldt in het bijzonder voor de rouwmoedigheid. Vö p. 181.

118. "Bemerk hoe Jo.Cl. na de opvoeding vernoemd te hebben, de omgang

(met mensen) beschuldigt als medeoorzaak van de slechtheid. Dat men dus niet bewere dat het onverschillig is en dat er geen schade komt van de plaatsen, de gesprekken enz." s

119. Jo.Cl. ziet de oorzaak van de zonde ook in een verdorvenheid van de ziel. Vö p. 63n 6.

120. "Eerste twee oorzaken" = opvoeding en omgang. "De derde" = eigen verdorvenheid. DK.

121. In verband met de boete stelt Jo.Cl. zich enkele praktische vragen: welke vorm neemt zij aan bij iemand die een ander verleid heeft? De zonde van de verleide maakt haar onwerkzaam. Vö p. 186.

122. Deze vragen en dit antwoord sluiten aan bij I §83abc. Cf ook II§54 en II§18 en 19. Hu IV p. 57-58.

123. d.i. 'aan een ziener'

124. Alle redelijke wezens zijn vereerd met de waardigheid van de vrije wil (autexousiotês) (cf 1§1). Vö p. 193.

125. "zuiver en nederig" d.i. vrij van alle hartstocht. Vö p. 84 n 6.

126. "Namelijk zij die het goede doen en daardoor vijanden zijn van de demonen." s. d.i. de dienaren Gods.

127. De zonde heeft in de mens "het beeld van God" (eikôn) gebroken dat bestond uit de originele harmonie ziel-lichaam. De aldus gedegradeerde huidige lichamelijke conditie is het "slijk" (pêlos), waardoor de medeplichtigheid met het kwaad ontstaat. Daarom zijn de hartstochten "gebonden" aan de natuur (toorn 8§18a, gulzigheid 14§32c, onkuisheid 15§20), maar behoren niet tot de natuur. Hu IV p. 59 en n. 1.

128. Gregorius van Nazianze, Or. 14 in PG 35, 865 B en C en Or. 16 (PG 35,953 C)

129. d.i. in een tegennatuurlijke (par'ho gegone) toestand bestaat. Hu IV p. 60.

130. Vgl. 15§83 en II§54 en 18. Hu IV p. 57. PD: "un désir insatiable de celui qui lui est conforme" Vgl. ook Hu IV p. 60.

Het gaat om connaturaliteit met God, goddelijke verwantschap (cf dP Syggeneia p. 183-211). Het principe van het onweerstaanbaar verlangen naar wat verwant is (syggeneia) is traditioneel en vindt men bij Gregorius van Nazianze (PG44,729A) en Diadochus van Fotikê (SC XXIV) met dezelfde woorden. Hu IV p. 60 n 3. Vgl. 15§23; 29§15.

131. De enige weg is die van het slijk getransfigureerd door het beeld, dat op de troon van God gaat zitten op de plaats van Christus: de mens krijgt dan de gelijkenis met God (vgl. 15§33; 30§3). Hu IV p. 60.

132. Die dood-verrijzenis is niet facultatief, ze is de monastieke en christelijke roeping. Hu IV p. 61.

133. Die intronisatie-transfiguratie is slechts mogelijk omdat Christus ze als eerste heeft verricht. Hij heeft de weg en de deur geopend door zijn dood en verrijzenis. De ascese vindt haar ultieme grond in het paasmysterie. Hu IV p. 61.

134. In§22 vat Jo.Cl. de betekenis van de onderscheiding (diakrisis) samen. De juiste ontwikkeling van het ethische leven hangt van haar af. In wat

volgt voert hij een overvloed van voorbeelden aan die de rol van de onderscheiding steeds vanuit nieuwe standpunten belichten. Vö p. 222. Eerst is er het ruime gebied van de moraal (Vö p. 223-224), vervolgens de invloedsfeer van de demonen (Vö p. 224-228), het gebied van de kennis van de goddelijke wil en zijn verborgen oordelen (Vö p. 228-229) en het gebied van het dagelijks leven van de monnik (Vö p. 229-230).

135. Zij die de innerlijke vijanden, de hartstochten, vernietigd hebben, moeten zonder erbarmen de uiterlijke vijanden, de demonen, verdrijven met een list: door de hartstochten te veinzen, terwijl ze hartstochtloos blijven. (De demonen kennen het hartslechts door de uiterlijke gedragingen). Hu IV p. 79 n 3.

136. Wellicht alludeert Jo.Cl. hier op abt Serapion 1, VS, Mon. Cah. 10-11, p. 246-247) of de zalige Abraham 1, VS, Mon. Cah. 10-11, p. 56) of Johannes Kolobos (de Kleine) 40, VS, Mon. Cah. 10-11, p. 115-116).

137. Jo.Cl. suggereert een krijgslist om de vijand te misleiden: een hartstocht te veinzen. Vö p. 224. "Hij die doet alsof hij zulke hartstochten bezit, moet waakzaam zijn, opdat hij niet, terwijl hij nog doet alsof hij haar bezit, in werkelijkheid door haar gegrepen wordt."s.

138. Het ideaal van de zelfbeheersing wordt herhaaldelijk langs verschillende zijden ontvouwd. Het treedt op als vasten, als beteugeling van de gulzigheid, als verdragen van honger en dorst (15§10, 24, 56b, 83a). Vö p. 120 n. 2.

139. Talloos zijn de plaatsen in Trap 26 waar er over dit licht gesproken wordt dat ook "overschaduwing" genoemd wordt want de schittering ervan is verbleekt hier op aarde. Alleen de extase laat het licht in volle schittering zien. Hu IV p. 75 n. 2.

140. De invulling van het niet uitgedrukte onderwerp door "overschaduwing" (4 maal) is gebaseerd op Vö p. 222.

141. Het achtereenvolgens vermelden van de overschaduwing en het onmiddellijk schouwen van de geest voor Christus geplaatst alludeert duidelijk op de Transfiguratie, waarvoor de drie evangelische verhalen het werkwoord overschaduwen (episkiazô) gebruiken (Mt 17,5 par) in dezelfde betekenis als onze tekst. Hu IV p. 75 n. 2.

142. "Moeders van deugden zijn geloof, hoop, liefde, voorzichtigheid (phronêsis), dapperheid, matigheid (sôphrosynê), rechtvaardigheid, onderscheid, nederigheid en andere. Kleine deugden zijn vasten (nêsteia), zelfbeheersing (egkrateia), waakzaamheid (agrypnia), armoede (aktêmosynê) gebed, hesychia, stilzwingen en andere." s

143. om de armen te helpen. AdA 148.

144. var. theomachia = ketterij. Maar het gaat hier ook over de strijd die in de mens gevoerd wordt tussen God en de demon. Verwarring en ongebreidelde vreugde zijn innerlijke tekenen van de aanwezigheid van de demon. De hoogmoed is het constante teken van zijn aanwezigheid. Hu p. 49 n. 2.

145. Het begrip "deugd" in de ascetische literatuur heeft niets gemeen met ons gewoon begrip deugd. Het zou grondiger moeten bestudeerd worden

om de onderliggende antropologie te begrijpen. "Alvorens de woestijnvaders te kritiseren, moet men eerst hun taal en filosofie bestuderen" Ir.Ha OCA 1944 p. 44. Hu IV p. 80 n. 2.

146. Bij Jo.Cl. beheerst de gedachte der "vordering" de hele uiteenzetting. Deze drang naar voren ziet men aan twee factoren: 1) Jo. onderscheidt bij iedere deugd steeds drie trappen (§1a). 2) Dit streven kent geen einde, wat bij de liefde duidelijk is (II § 38). Vö p. 10-11.

147. Volgens Jo.Cl. – in navolging van Evagrius en Origenes – kunnen de demonen het hart van de mens niet kennen, maar vormen zij zich een oordeel over zijn innerlijke vanuit zijn uiterlijke verschijning. Hu p. 49 n. 4.

148. "Christus heeft drie dagen en drie nachten in de aarde doorgebracht en werd terug levend voor altijd. Hij die in navolging van Christus (christomimêtês) de drie uur durende zonde heeft overwonnen, sterft niet. Drie uren zijn de tijd van de jeugd, de middentijd, het eindstadium. Het evangelie noemde hen ook drie nachtwaken (Lc 12,38)." s

Wellicht is het beter de "drie uren" te zien als een globaal beeld, daarna ontwikkeld door de parafrase van Ps 103 en door de monastieke strijd verruimd tot de dimensies van het paasmysterie: de uiteindelijke overwinning op kwaad en dood kan slechts behaald worden door de "opvoedende verlatenheid" (cf Diadochus, SC 5bis §47 en p. 64). Vgl. 7§56, de nacht van de geest, waarin slechts de hoop overblijft §44a. De tijd van de beproeving is die van de volslagen duisternis. Deze moeilijke tekst bevat compact de geestelijke leer van Jo.Cl. Hu IV p. 78-79.

149. d.i. de hartstochten (die zich reeds teruggetrokken hebben). Vö p. 226.

150. Jo.Cl. waarschuwt ervoor de bekoring niet opzettelijk te zoeken. Zijn argument is de vlucht van Christus voor Herodes. Vö p. 226.

151. "Zoeken" is een van de essentiële werkwoorden uit het vocabulaire van Jo.Cl. (15 maal n 26), getuige van een groeiende eis tot waarheid. Hu p. 49 n. 3.

152. Vgl. 1§47. Bij het thema "plaats" (topos) gaat het over de verschillende vormen van het monastieke leven. De onderscheiding heeft eerst en vooral betrekking op de keuze van de "plaats" d.i. de keuze tussen het cenobitische en het hesychastische of semi-anachoretisch leven (absolute anachorese is uitzonderlijk). Iedere levenswijze heeft haar eigen stijl, moeilijkheden en voordelen. Volgens §50 geneest de cenobitische gehoorzaamheid de verblinding, op eigen kracht verwerft men geen onfeilbaar geestelijk inzicht. De stilheid (hêsychia) bestrijdt de verstrooiing, gevaar van het gemeenschapsleven, maar eist een absolute luciditeit over zichzelf. Vgl. ook 4§132. De functie van die twee levenswijzen wordt gedefinieerd in §51. Hu IV p. 69 en n. 2.

153. Vijand is hier niet de demon maar de gewoonte. Hu IV p. 55 n. 5. De tactiek van de demonen beoogt de zonde te vermeerderen doordat de mensen zich eraan gewennen en door hun vijand beheerst worden. (Zie ook § III 17). Vö p. 66 n. 2.

154. Vgl. 15§83; 26§18.

155. Jo.Cl. onderstreept de moeilijkheid van de strijd. Zie ook § III 47. Vö

p. 154 n. 4.

156. §43b.

157. "door een bitter medicijn" GM.

158. Om de strijd tegen de zonden met succes te voeren moet men eerst en vooral haar oorzaak ontdekken, wat niet gemakkelijk is, omdat men de in de ziel verborgen dieren (= hartstochten) niet ziet. (Zie ook § III 29)Vö p. 187.

159. "De diepe roerselen van het hart" worden geplaatst tegenover de "oppervlakte van de geest" (epipolê tou noös). De idee van "volheid" domineert maar meer nog die van intimititeit (hart: kardia). Hu IV p. 34 n. 1.

160. Jo.Cl. reserveert voor de volmaakten de mogelijkheid te onderscheiden wat van God komt (cf het goede bij uitstek), wat uit het geweten komt (cf het natuurlijke) en wat van de demonen komt (cf het kwade). Hu IV p. 32. D.i. de hogere graad berust op het bezit van de twee voorgaande en hij alleen rechtvaardigt het "geestelijk vaderschap" door een gave van God. Hu IV p. 32.

161. Men vindt bij Jo.Cl. drie uitdrukkingen: "oog (ophthalmos /omma) van het hart (kardia), van de ziel (psychê), van de geest (nous)". De laatste is de minst frequente, wat niet verwonderlijk is, want het oog van het hart is de geest (nous). In de patristische traditie is de geest (nous) het orgaan van de onderscheiding en de contemplatie (orasis asômatos: lichaamloos schouwen): het innerlijk oog. Hu IV p. 37 n. 2.

162. Dezelfde gedachte bij Johannes Kolobos 3: Wanneer een koning een stad op de vijand wil innemen, bemachtigt hij eerst het water en het voedsel; dan moet de vijand zich wel aan hem onderwerpen, want hij komt om van honger. Zo gaat het ook met de hartstochten van het vlees: als iemand een leven leidt van vasten en honger, verzwakt de greep van zijn vijanden op zijn ziel. VS, Mon. Cah. 10-11, p. 106.

163. Voor het heil van de naaste.

164. "Wilde dieren" zijn de hartstochten die de mensen tot dieren maken en alleen door de nederigheid (=hinde) kunnen overwonnen worden. Vgl. 25§9.

165. Ware rouwmoedigheid sluit alle gulzigheid uit. Vö p. 103 n. 2.

166. Zie nota bij II§53.

167. Jo.Cl. bezit een scherpe blik voor het werkelijke leven. Zo is het aan zijn opmerkzaamheid niet ontsnapt dat er mensen zijn die niet door religieuze motieven tot boete gebracht worden, maar door een gevaarlijke situatie of uiterlijke druk, die dan toch een heilzame uitwerking hebben. Vö p. 186 n. 2.

168. Jo.Cl. zegt weinig over het wezen van de toorn (thymos). Hij spreekt alleen over de verwarring die hij sticht in zijn slachtoffer. (Zie ook 8§13, 14, 16) Vö p. 74 n. 5.

169. Bij het verwerven van de deugd is iedere nalatigheid (ameleia) uitgesloten, ook iedere wanhoop (apognôsis) (III§41; III§51). Tenslotte moet alle halfslachtigheid en wispelturigheid verwijderd worden (III§30).

Vö p. 192.

170. Het ontdekken van de oorzaak der zonden kan de mens niet op eigen krachten. Hij heeft daar een bijzondere verlichting voor nodig. Jo.Cl. schrijft die toe aan de vreze Gods. Vö p. 187.

171. Door veel droefenis, zuchten en somberheid moeten de zonden overwonnen worden, waarbij Jo.Cl. duidelijk te kennen geeft dat dit niet het beste middel is maar de tranen hoger staan. Vö p. 167.

172. Zie ook: 5§13a. Vö p. 188.

173. Jo.Cl. spreekt herhaaldelijk over de noodzakelijkheid van een geestelijke vader (herder) (4§68). Hier in §44-45 stelt hij de monnik met geestelijke vader tegenover de monnik zonder. Vö p. 44 n. 1.

174. In negatieve zin behoort de "tijd" (kairos) tot de waakzaamheid (nêpsis/têrêsis), die "het uur van de beesten" gadeslaat, want de vijand loert ook op de tijd waarin hij de asceet zonder verdediging zal vinden (cf ook 27§3; 15§76c). Daarom moet men goed de "beesten" kennen die de gewassen bedreigen tijdens de zaaitijd ... d.i. de geestelijke seizoenen. Hu IV p. 70-71 en n. 3.

175. Dat zou de oprechtheid van de rouwmoedigheid in vraag stellen. Vö p. 181.

176. Scholion 12 1096A: "Dit zintuig is geestelijk en van die aard dat het de mogelijkheid van de contemplatie in zich kan opnemen, zoals de pupil van het lichamenlijk oog dat het stoffelijk licht in zich heeft". Het heeft dezelfde betekenis als het "oog van de ziel" (§21). Vö p. 157 n. 1.

177. §55a "Het geweten...gegeven is". Deze definitie van het geweten bevat drie gewichtige karakteristieken:

1) Het geweten is de integere wachter of zoals het heet in 12§5 de rechter (dikastês) of in 4§71 de spiegel die zonder verfraaiing alles in zijn werkelijke toestand toont.

2) Opgave van het geweten is het onthullen van het verborgene en de straffende berisping (elegchos). Hierbij spreekt Jo.Cl. van de pijn van de wroeging, het veroordelende vonnis, de innerlijke kwelling, wat zijn definitie van het berouw (katanyxis) duidelijk maakt: de voortdurende kwelling van het geweten. Bovendien beperkt de stem van het geweten zich niet tot de grote zonden, maar omvat zij ook de lichte (25§37b). Vö p. 155.

3) De betekenis van het doopsel bij het ontstaan van het geweten. Vö p. 155.

178. "Niet verlicht" = niet gedoopt.

179. Jo.Cl. laat nederigheid en liefde zich ontwikkelen uit de hartstochtloosheid, die de liefde voltooit. Vö p. 253.

Eerst door de hartstochtloosheid wordt de liefde volmaakt. Vö p. 261.